

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2013

Nikola Lukešová

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Láska a nenávisť
Nikola Lukešová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Láska a nenávisť

Nikola Lukešová

Vedoucí práce:

PhDr. Jaromír Murgaš, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedeníh pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Za cenné rady, vstřícný přístup a trpělivost při vedení mé bakalářské práce děkuji panu PhDr. Jaroslavu Murgašovi, CSc.

Obsah:

1. Úvod	1
2. Nástin koncepce lásky podle P. Laustera a M. S. Pecka	4
3. Nástin pojetí nenávisti podle P. Laustera a M. S. Pecka	11
3.1. Závislost.....	12
3.2. Žárlivost	15
3.3. Nenávist z lásky	17
4. Erich Fromm	19
4.1. Pojetí lásky dle E. Fromma	20
4.2. Druhy lásky.....	24
4.2.1. Bratrská láska	24
4.2.2. Mateřská láska	25
4.2.3. Erotická láska	27
4.2.4. Sebeláska.....	28
4.3. Je člověk dobrý, nebo zlý?	29
4.4. Frommovo pojetí nenávisti	33
4.4.1. Destruktivita alias únik ze samoty	34
5. Carl Gustav Jung	36
5.1. Pojetí lásky dle Junga – archetyp anima x animus	41
5.1.1 Anima.....	42
5.1.2. Animus	43
5.2. Manželství jako psychologický vztah	45
5.3. Jung a nenávist aneb archetyp stínu.....	50
6. Závěr	53
7. Seznam použité literatury	56
8. Resumé	58

1. Úvod

Hlavním cílem této bakalářské práce je obecný výklad pojetí lásky a nenávisti zejména na základě myšlenek známých psychologů a filozofů Ericha Fromma a Carla Gustava Junga. Jakýmsi úvodem před koncepcemi významných psychologů E. Fromma a C. G. Junga budou obecné charakteristiky lásky a nenávisti na základě děl současného německého psychologa Petera Laustera a také poměrně nedávno zesnulého Morgana Scotta Pecka, jenž působil jako psychiatr v Americe. Oba samozřejmě sami vyšli mj. ze znalostí Fromma i Junga, ale jsou mně a asi i jinému současnému zájemci o problematiku myšlenkově přístupnější a bližší, než tyto jejich předchůdci. Hodí se proto snad k uvedení základních vymezení či představ o lásce a nenávisti, zatímco jejich „učitele“ s poněkud podrobnějšími koncepcemi uvádím právě až po nich. Práce neusiluje o vysokou náročnost, spíše je pokusem o obecnou a přehlednou kompilaci k problematice lásky a nenávisti ze základních stanovisek uvedených ve zpracovaných dílech.

V první kapitole vymezují tedy obecně pojetí lásky s jejich pomocí. Plně si uvědomuji, že pokouším-li se zkoumat lásku, zahrávám si s něčím tajemným. Vím, že chci prozkoumat něco příliš rozsáhlého a neprozkoumatelného. Láska je asi velice hlubokou a rozmanitou záležitostí na to, abychom ji dokázali pochopit všichni stejným způsobem nebo vyměřit slovy. Přesto věřím i tomu, že existuje nějaký sdílený význam, nějaké jistější pojetí slova „láska“.

Práce nepojednává jen o lásce, nýbrž také o nenávisti, čili opaku lásky, jak se většina z nás domnívá. Té je věnována kapitola druhá. Opět pomocí uvedených autorů nejprve obecně vymezují pojem nenávisti,

respektive její zdroje, jako například závislost a žárlivost. Dotýkám se tedy tak toho, co nenávisti předchází a jaké jsou její hlavní příčiny.

V další části se již zaměřuji na hlavní záměr této práce, kde na základě prací již zmíněných psychologů, Ericha Fromma a Carla Gustava Junga, bude mým úkolem z jejich koncepce vyjmout, jak pohlíží na lásku a nenávist. Erich Fromm je znám mj. právě svoji koncepcí či popisem lásky. Prostřednictvím Frommových prací se ukazuje, že láska není stav, kterého může snadno dosáhnout každý, bez ohledu na to, jak je pro lásku zralý.¹ Podle jeho výkladu je láska vlastně uměním, které má mnoho podob. Erich Fromm rozděluje lásky na určité předměty lásky, mezi které je zahrnuta láska bratrská, mateřská, erotická a sebeláska. Na chvíli se ve své práci vzdálím od samotného pojmu láska a na základě Frommova výkladu popíši jeho pohled na to, zdali je člověk dobrý, nebo zlý – to bude náplní další podkapitoly. Erich Fromm rozdělil nenávist na dva druhy, „reaktivní“ nenávist a nenávist „podmíněnou charakterem“. Na závěr se u Ericha Fromma zabývám lidskou destruktivitou jako mechanismem úniku ze samoty.

Poslední kapitolou se dostáváme k významnému psychologovi Carlu Gustavu Jungovi, jehož přínos do oblasti psychologie byl nemalý. Zaměříme se především na jeho charakteristiku animy a anima. Z jeho děl vybírám dále především pojetí muže a ženy, jejich vztah k sobě a následně pojetí manželství jako psychologického vztahu. Při výběru psychologů, na něž se téma vztahuje, jsem byla přesvědčena, že zabývá-li se Jung láskou, bude se zabývat i nenávistí. Jistě se v některých dílech o nenávisti zmiňuje, avšak ukázalo se, že je pro mne poměrně obtížné z těchto střípků vytvářet nějakou teorii. V jeho dílech však najdeme archetypy zabývající se temnou stránkou

---

¹ E. Fromm. *Umění milovat*. Nakladatelství Josefa Šimona, Praha 1996
ISBN 80-85637-26-X. s. 5.

tvořivé síly života, jež s nenávistí souvisí. Já jsem si konkrétně vybrala archetyp stínu, který se na základě jeho děl pokusím zanalyzovat.

V závěru své práce pojetí lásky a nenávisti Ericha Fromma i Carla Gustava Junga na základě získaných informací shrnuji.

Primárními zdroji zkoumání předmětu této práce jsou Frommova díla *Umění milovat* a *Lidské srdce*, rovněž také Jungovy práce *Problémy duše moderního člověka* nebo *Slova duše*. K identifikaci dalších definic týkajících se lásky a nenávisti byla použita literatura zejména G. Chapmana *Láska jako životní styl*, P. Laustera *Láska – Psychologie jednoho fenoménu* a M. Scotta Pecka *Nevyšlapanou cestou*. Pro příležitostná, poměrně obecná a obsahově potřebná vymezení, používám také internetový zdroj [www. psychologie.cz](http://www.psychologie.cz). Ačkoliv se nejedná vysloveně o přísně odborný pramen, jeho obsah je vytvářen ve spolupráci s řadou odborníků (viz uvedený web) a, jak se lze rovněž náhledem přesvědčit, nevymyká se podle mého přesvědčení ani nárokům na vhodnost a rozumnost informací ani samotnému charakteru mé bakalářské práce, v níž usiluji o kompilované obecné zachycení fenoménu lásky a vzniku jeho protikladu, jak se s tím může setkat v životě každý z nás.

2. Nástin koncepce lásky podle P. Laustera

a M. S. Pecka

Určit, co je přesně láska a co již ne, je obtížné, a nikdo, pokud je mi známo, nedospěl k nějaké přesné a plně uspokojivé definici. Snad to ani nejde, neboť láska existuje možná v tolika podobách, jako sám život, i jen ten lidský. Je tak rozmanitá a proměnlivá, že ji proto snad v přesné definici ani nechtějme vystihnout, ačkoli se o to pokusilo již mnoho autorů. I slova „milovat“ se užívá v nejrůznějších významech. Denně slyšíme výroky jako: „Miluji moře. Miluji slunce. Miluji své nové boty.“ Dost často slyšíme i „Miluji svou maminku. Miluji svou rodinu.“ Ale pokud jsme na romantické večeři se svým přítelem, potěší nás nejvíce, když právě od něj uslyšíme výrok „Miluji Tě“ (pokud tedy o něj stojíme); ale je to – nebo bychom chtěli, aby to bylo - asi jiné „milování“, než v předchozích případech.

Ze života i literatury také poznáváme, že láska není jen cit, který nás náhle přepadne a je „hotovo“. Je to i umění a v něm je třeba se postupně zdokonalovat. Nespadne nám jen tak do klína, aniž bychom pro ni museli cokoli udělat. Avšak skutečná láska je v našich možnostech. Samozřejmě, můžeme jen v pasivitě vyhlížet, co nám život přinese. Pak ale nemůžeme čekat, že se něco změní k lepšímu. Láska je aktivitou celé naší psychiky, a jakmile ji takto poznáme, nebudeme chtít zůstat pasivní.² Pramení z našich postojů a vrcholí v našem jednání.

Otázku, co – a zda vůbec je - nějaká „skutečná“ láska, respektive ta „velká“ láska, řeší zkušený německý psycholog P. Lauster v knize *Láska – psychologie jednoho fenoménu*. Láska, která přijde v podobě osudové

---

² P. Lauster. *Láska. Psychologie jednoho fenoménu*. Knižní klub, Praha, 1994
ISBN 80-7176-033-1 . s. 43.

úchvatné události, zcela náhle a vlastně tedy i pasivně, je velice rozšířenou představou. Jenže podle něj se však jedná o nesprávný postoj k věci, neboť tím se člověk i jeho život ocitne jen ve stavu očekávání. Člověk však vlastní aktivitou, vlastním nasazením, může lásku rozvíjet, naplňovat. Jedná-li člověk ale jen nadále pasivně, láska prý těžko bude pokračovat a dochází k frustraci. Láska tedy podle Laustera nepřichází v pasivitě, ale v aktivitě. Je to prý dokonce „*jakási činnost, pro kterou člověk musí být připraven*“.³

Lauster také následně upozorňuje, že s láskou přichází i absolutní otevřenost a zranitelnost. Tvrdí, že pokud chci milovat, musím být ochoten přijmout druhého do sebe a nechat ho do sebe duševně pronikat – což je ovšem i rizikové. Lásku popisuje jako „*schopnost otevřít se, uvolnit se a milovat vše, co do mne vtéká, co ke mně přichází*“.⁴ Riziko však stojí za to, co láska přináší. Je prý naší šancí, pokud chceme být skutečně živi a šťastní. Rozvíjím-li svojí bdělost a bystrost smyslů, rozvíjím i lásku. Život je pak láska a láska je život. „*Láska představuje být zcela otevřený, svěží, vitální, svobodný a živý, což nám pak dodává pocit síly, energie a radosti*.“⁵

Nástin aktivního pojetí lásky podle P. Laustnera snad lze doplnit výkladem amerického manželského poradce G. Chapmana. V jeho pojetí se zdá být láska jako aktivita velmi jednoduchá. Ve své knize *Láska jako životní styl* píše, že stačí vyslechnout kamaráda, který má špatný den. Skutečná láska nás prý přiměje k tomu, abychom například svým rodičům či přítelovi, manželovi připravili pořádnou snídani, protože jim chceme dokázat, že je máme rádi a záleží nám na nich. Ze skutečné lásky pochválím svého přítele, obejmou svého blízkého, protože vím, že to potřebuje a pomůžu mu to. G. Chapman ve své knize *Láska jako životní styl* uvádí jako příklad „skutečné lásky“ příběh ženy, která při hurikánu Katrina v New Orleans

---

³ Tamt., s. 41

⁴ Tamt. s. 55

⁵ Tamt., s. 125

zůstala se svými osmi umírajícími pacienty v nemocnici ve chvíli, kdy hurikán udeřil na město. Snažila se plnit svou povinnost a utěšovala své pacienty: „Jsme tady s vámi a neopustíme vás.“ Bouře rozbíjela okna a vyrážela dveře a žena se stále starala o své pacienty, umývala je, krmila a ošetřovala jim rány. Po čtyřech dnech nemocnici konečně opustila, pacienti byli evakuováni a ona byla hladová a žíznivá, ale dodržela svůj slib a zůstala se svými pacienty až do konce. I v těch nejdrsnějších okamžicích ji prý podpírala skutečná láska k pacientům.⁶

Chapman však poznamenává, že bohužel však není pravdou, že se lidem, kteří žijí aktivní život v lásce, kteří se obětují pro druhé a kteří se rozdávají, ačkoli sami nic nemají, životní problémy vyhýbají. Bývá tomu prý právě naopak. Lidé s „kamenným“ srdcem bývají ti, kterým se nešťastné události vyhýbají. A právě ty, kteří prokazovali největší lásku, a pomoc druhým jim nebyla cizí, možná postihují zemětřesení, hurikány, automobilové nehody, nemoci a jiná neštěstí. Večerní televizní noviny nás denně informují o tom, jak spolu dokážeme nelidsky jednat, běží-li o náboženství, osobní hrabivost nebo o politiku, pokračuje G. Chapman. Podle něj však i přesto v tomto světě, v němž neustále zuří konflikty, má láska nejen naději, ale právě ona je prý naší jedinou šancí. Právě skrze naši vlatní aktivitu: „*Začneme-li si jeden druhého navzájem vážít a budeme hledat blaho těch druhých, pak máme neomezený potenciál k dobrému jednání.*“⁷ Naopak, nejednáme-li tak, pak ztrácíme vlastní důstojnost a technologický pokrok posledních padesáti let využijeme k tomu, abychom se navzájem ničili. V naší společnosti je proto prý v jednání s druhými nutná především smysluplná úcta, která vyplývá z lásky.⁸ Myslíme si, že když koupíme bezdomovci polévku nebo odtáhneme sousedovi auto do opravny, tak to samo o sobě svět příliš nezmění. Chapman však toto myšlení ve své knize

⁶ G. Chapman. *Láska jako životní styl*. Návrat domů, Praha, 1985
ISBN 978-80-7255-199-6. S. 17

⁷ Tamt., s. 19

⁸ Tamt.

popisuje jako velký omyl, protože skutečná láska podle něj začíná právě od takových „malých“ činů: „*Chcete-li někoho skutečně milovat, začněte maličkostí.*“⁹

Skutečně milovat pak prý může dále jen ten, kdo neočekává opětování lásky od druhých, kdo miluje pro lásku samotnou a nic od toho neočekává. Každé očekávání nám totiž škodí a blokuje nás. Musíme proto sami udělat první krok a vrhnout se do každodenního činného dobrodružství jménem „láska“ bez sebemenšího očekávání, tvrdí Chapman.¹⁰

Neotřelý způsob vymezení lásky nalezneme u M. Scotta Pecka, který se ve své knize *Nevyšlapanou cestou* pokusil o jakousi univerzální definici lásky, ovšem s vědomím toho, že v jistém směru bude opět nedokonalá. Podle něj „*Je to vůle rozšířit své „já“ ve prospěch duchovního růstu, ať už vlastního, nebo cizího.*“¹¹ Peck k tomu uvádí, že si potřeboval pojem lásky vymežit především z důvodu své klinické praxe, vzhledem k tomu, že jeho pacienti v tom měli obvykle velký zmatek. Zmiňuje příklad, kdy do jeho ordinace přišel zakřiknutý mladík, kterého jeho maminka tak „milovala“, že mu do svých sedmnácti let nedovolila jezdit do školy autobusem. Syn si myslel, že měla strach, aby se mu něco nestalo. Vozila ho každý den autem do školy i ze školy, což jí stálo spoustu času. Aby Peck mohl pacientovi vyléčit jeho plachost, musel nejprve mladíkovi vysvětlit, že motivací jeho matky bylo asi něco jiného než láska a že to, co se jeví jako láska, s ní často nemá nic společného. Takových případů prý bylo několik a tím získal určité zkušenosti s tím, co mohl za lásku považovat a co ne. Běží o rozvoj milovaného.¹²

---

⁹ Tamt.

¹⁰ Tamt., s. 20

¹¹ M. S. Peck. *Nevyšlapanou cestou*. Argo, Praha, 1996
ISBN 80-7203-036-1. s. 68.

¹² Tamt., s. 67

Každý čin, který je motivován láskou, rozvíjí však i milujícího, a to i tehdy, když jeho cílem je rozvoj někoho jiného. Milovat druhé znamená milovat i sám sebe. Pokud miluji (umím milovat) sebe, pak teprve mohu (umím) milovat druhé, vysvětluje M. Scott Peck. Potom přechází k výkladu o roli vůle: pokud prý chci posunout hranice svého „já“, zejména ve prospěch někoho jiného, musím vynaložit určité úsilí. A právě k tomu je zapotřebí ona vůle. Peck zdůrazňuje naše vlastní rozhodnutí jakožto zásadní krok k lásce: *„Láska je projevem vůle; zahrnuje úmysl i čin. Ke slovu vůle patří i možnost volby. Milovat nemusíme; záleží na tom, jak se rozhodneme. Pokud nemilujeme, je to proto, že jsme se tak rozhodli - jakkoli se třeba sami považujeme za milující bytosti s těmi nejlepšími úmysly. A naopak, když skutečně vyvineme úsilí směřující k duchovnímu růstu, je to také výsledkem naší volby. Prostě jsme se rozhodli milovat.“*¹³

Již bylo řečeno podle Laustera i podle Chapmana, že láska je činnost a projevuje se skutky. Také M. Scott Peck ve své knize uvádí, že člověk v sobě nosí mylnou představu, když považuje lásku za pocit. Pocit lásky je prý ale emoce, která provází prožitek katexe. Peck přesný význam katexe ve svém díle přesně nedefinuje. Uvádí pouze:

*„Jde o proces, v němž se pro nás něco či někdo stává významným. Jakmile k tomu dojde, začneme do svého předmětu lásky vkládat svoji energii, jako by byl onen předmět součástí nás samotných.“*¹⁴ Opakem katexe je detexe, kterou Peck popisuje jako stav, *„kdy jsme o daný předmět naší lásky ztratili jakýkoli zájem“*.¹⁵ Důvodem, proč si lidé myslí, že láska je pocit, je prý právě jen emoce spojená s katexí. Peck tvrdí, že *„je to naprosto pochopitelné, protože oba procesy jsou si velmi podobné“*¹⁶, ale vzápětí ihned uvádí nápadné rozdíly katexe a lásky:

¹³ M. S. Peck. *Nevyšlapanou cestou*. s. 69.

¹⁴ Tamt., s. 100, 101

¹⁵ Tamt., s. 101

¹⁶ Tamt., s. 102

1. Katexe se může týkat jakéhokoli předmětu, ať už je živý nebo neživý, ať už má duši nebo nemá.
2. Týká-li se naše katexe lidské bytosti, neznamená to ještě, že bychom měli sebemenší zájem o její duchovní rozvoj.
3. Intenzita naší katexe vůbec nezávisí na tom, zda je rozumná a zda jsme v ní odhodláni vytrvat. Např. mezi dvěma lidmi, kteří se setkají v baru může vzniknout tak silná katexe, že jde vše stranou, stabilita rodiny, domluvené schůzky, nic není pro ně v tu chvíli významnější, než společné sexuální ukojení.
4. Katexe může být jen přechodná, chvilková - okamžitě tedy po sexuálním ukojení mohou zmínění dva lidé v baru zjistit, že jsou si pro sebe naprosto nepřitažliví a nezajímaví. Z toho nám tedy vyplývá, že katexe se může vytratit stejně rychle, jako vznikla.

Oproti tomu skutečná láska je závazek, který vyžaduje i rozum a vůli, tvrdí Peck. Oba partneři musí pravidelně věnovat čas a pozornost jeden druhému a svému vztahu. Každá dvojice přestane být za čas zamilovaná. V té chvíli, kdy sexuální instinkt vykonal svůj účel, začíná teprve ten okamžik, kdy musíme „chytit lásku za pačesy“. Teprve tehdy se nám dostane - podle Pecka - šance na skutečnou lásku. A potom nastává zkouška jejich lásky zase ve chvíli, kdy partneři netouží být pořád spolu a zatouží i po jiné společnosti. Tehdy se opět projeví naše vůle, naše rozhodnutí; a s tím i brzy zjistíme, zda je přítomna láska, nebo nikoli.¹⁷

Hlavní Peckovou myšlenkou tedy ohledně vymezení lásky je, že skutečná láska se vyznačuje tím, že přesahuje rámec katexe a že je rozhodnutím, projevem vůle. Skutečná láska prý určitě není pocit, který nás pohltí, nýbrž je to závazné a cílevědomé rozhodnutí, které se projevuje

---

¹⁷ M. S. Peck. *Nevyšlapanou cestou*. s. 100, 101.

vnějšími činy: *„Láska je ve skutcích. Láska a neláska, právě tak jako dobro a zlo, nejsou jevy čistě subjektivní, ale objektivní.“*¹⁸

---

¹⁸ Tamt., s. 102

3. Nástin pojetí nenávisti podle P. Laustera

a M. S. Pecka

Kapitolu o nenávisti bych ráda začala citátem, který mě velice zaujal. Jedná se o slova psychologa Petera Laustera z jeho knihy *Láska - psychologie jednoho fenoménu*.

„Když chci milovat, musím být ochoten vzdát se myšlenky na vlastní bezpečí. Láska musí být důležitější než ochrana mé zranitelnosti. Musím překonat strach před druhým, neboť jistotu a nezranitelnost mi nikdo nezaručí. Nikdy předtím nevím, co mi druhý udělá, jak bude reagovat na mou otevřenou duši, jak se mnou bude jednat, jaké problémy a neurózy si na mě bude chtít odreagovat.“¹⁹

Zranitelnost spjatá s láskou je i zřejmě často i důvodem vzniku nenávisti, a to na místě lásky nebo v jakési součinnosti s láskou. V této kapitole chci proto nyní zachytit, jak psychologové, kteří se v nedávné době zabývali otázkami vztahu lásky, zranitelnosti a nenávisti, jako např. P. Lauster či M. S. Peck, nahlíží na přechod z lásky k nenávisti. Jak v té souvislosti definují také žárlivost; a proč vůbec se něco takového ve vztahu vyskytuje.

Milan Nakonečný ve své knize *Emoce* popisuje nenávist jako citový vztah, který je spojen s nepřátelskými postoji a s tendencí být agresivní vůči objektu nenávisti. Tím mohou být nejen jiní lidé jako jedinci, ale i velké a malé skupiny, jako jsou národy nebo určité kategorie, politici apod., ale také náboženské ideje, činnosti a další objekty. Nakonečný ve své knize navazuje na E. Stephana, který za zdroj nenávisti považuje emocionálně velmi zraňující a existenci ohrožující zážitky. Podstatou nenávisti je prý

---

¹⁹ P. Lauster. *Láska. Psychologie jednoho fenoménu*. s. 89.

hluboce prožívaný silný odpor vůči někomu nebo něčemu.²⁰ „*Východiskem nenávisti je konflikt, jejím předmětem je nepřítel a nepřítelem je ten, kdo znamená vážnou hrozbu.*“²¹ Nakonečný ve své knize dále navazuje na rakouského etologa Eibl-Eibesfeldta, který tvrdí, že nenávist je jako protiklad lásky „*individualizované emocionální odmítnutí*“ a že je to vztah specificky lidský. Nakonečný však uvádí, že Eibesfeldtovo vymezení nenávisti nepostihuje podstatu věci, a proto tedy dále odkazuje na D. Krecha a R. S. Crutchfielda, kteří tvrdí, že „*zatímco v závisti se uplatňují pocity nerovnosti a nespravedlnosti, nenávist je vázána na situaci, v níž se já nachází v opozici vůči někomu nebo něčemu, přičemž jsou současně vyvolány další negativní emoce. Cit nenávisti také zesiluje pocity žárlivosti, závislosti a další.*“²² Psychologická podstata nenávisti, velmi komplexního pocitu, tedy prý spočívá v agresivním a hněvivém nepřátelství, v citovém vztahu, který je spojen se snahou zničit nebo poškodit objekt nenávisti.²³

A. Glucksmann, francouzský filozof a politolog, ve své knize *Rozprava o nenávisti*, hovoří o nenávisti jako o *prožitkově negativním citu*. Tvrdí podobně, že je to dlouhodobá intenzivní emoce zaměřená proti určitému objektu. Dle něho je dokonce nenávist silnější než láska.

3.1. Závislost

K výkladu o vzniku závislosti se nejprve přidržíme již uvedené knihy P. Laustnera. Ve výkladu „mýtu“ o „velké“ lásce tvrdí, že lásku můžeme rozvíjet pouze ve svobodě a že nám nikdy nebude vzkvétat pod tlakem. Laustner upozorňuje, že když myšlení začne vkládat do lásky různé otázky

²⁰ M. Nakonečný. *Emoce*. Triton, Praha, 2012
ISBN 978-80-7387-614-2. s. 422.

²¹ Tamt., s. 422

²² Tamt., s. 423

²³ Tamt., s. 422

(hodíme se k sobě? co z toho bude? a další a další), vlastně se tím láska podrobuje nejrůznějším zkouškám. V tomto momentě je láska prý v největším nebezpečí. Jsou-li všechny otázky zodpovězeny kladně, láska se může dál rozvíjet, ale pozor: na první místo dalšího vývoje obvykle nastupuje nárok na vlastnictví. Chceme partnera vlastnit. Má patřit zcela jen nám, protože tohle je „moje láska“, „patří mně“. Je to člověk, který „sdílí můj život“, je mi „věrný“, je tu „pro mě“. Tato pošetilost je podle psychologa Petera Laustera zcela normální. Avšak chci-li prý lásku, musím svému milému nechat jeho svobodu. Podle Laustnerova výkladu snaha vlastnit a vychovávat představuje pro lásku největší riziko, neboť právě tady začíná proces „odmilování“. Láska prý totiž obvykle neunes tlak ani výchovu. Laustner konstatuje, že sama o sobě je láska dokonalá a nemůže být dokonalejší, a že dokonce lásku nemohu vlastnit. Vstoupí-li do vztahu morálka, vidí to Laustner jako vyhasnutí lásky, neboť manipulace partnera prý není z lásky a pro lásku, ale z jiných důvodů. Laustner upozorňuje, že jakmile se partnera začnu zmocňovat jako vlastnictví, láska vyprchá. Vypaří se jako kapka vody, protože, jak Laustner opět zdůrazňuje, nikdy se nám nepodaří podpořit růst lásky nátlakem. Nejvíce může lásce prospět klidný, skromný duch, který se nevměšuje.²⁴

Psychoterapeut M. S. Peck považuje za nejmylnější představu lidí o lásce tu, která je zaměňována se závislostí. Závislost na svém partnerovi berou lidé často jako skutečnou lásku.²⁵ Nejčastěji a nejjasněji ji prý vidáme u osob, kteří se po rozchodu s partnerem pokusí o sebevraždu, nebo tím alespoň vyhrožují, se slovy „Nechci, nemohu žít bez svého partnera, příliš ho miluji na to, abych žil/a bez něj.“. M. Scott Peck toto však nazývá jako parazitismus, ne jako lásku. Pakliže nezbytně potřebujeme ke svému životu jinou osobu, pak na ní parazitujeme.

---

²⁴ P. Lauster. *Láska. Psychologie jednoho fenoménu*. s. 106.

²⁵ M. S. Peck. *Nevyšlapanou cestou*. s. 83.

„K lásce patří možnost svobodně si vybrat. Dva lidé milují jeden druhého, když jsou docela dobře schopni jeden bez druhého žít, ale rozhodnou se žít spolu.“²⁶

Opačný případ podle mého soudu dobře vystihuje tvrzení na webu psychologie.cz:

„Být jedno tělo a jedna duše, mít společné názory, koníčky i přátele, to zní jako vztahová pohádka. Může ale jít o citovou závislost jednoho z partnerů, který se druhému patologicky přizpůsobuje a ztrácí tak vlastní osobnost.“²⁷

M. Scott Peck ve své knize *Nevyšlapanou cestou* závislost na osobě charakterizuje jako *„neschopnost jedince být zcela sám sebou nebo vykonávat adekvátně své funkce bez jistoty, že se o něj někdo aktivně stará.“²⁸* Peck tvrdí, že pokud se vyskytuje tato závislost u fyzicky zdravého člověka, můžeme zde hovořit prý o patologickém jevu, který svědčí o duševní chorobě či poruše. Peck chápe jako samozřejmost, že každý z nás touží být opatrován a chráněn někým, kdo je silnější; každý z nás chce mít v životě nějakou mateřskou i otcovskou postavu. Peck dále konstatuje, že pro většinu z lidí však toto není hlavní prioritou a tématem všedního života, neovládají náš život. Pokud však ano, pokud rozhodují o kvalitě jejich života, pak se jedná podle Pecka o víc než pouhé potřeby. Takoví lidé jsou závislí, jejich život je ovládán závislostí a trpí psychiatrickou poruchou, která je vůbec možná z nejčastějších poruch. Peck to popisuje velmi jednoduše: tak, že vlastně vynakládají tolik energie na to, aby byli milováni, že už jim nezbývá na to, aby milovali sami sebe.

„Pokud je vaším cílem, abyste byli milováni, tak toho nemůžete dosáhnout. Jediný způsob, jak s jistotou získat lásku, je být takovým

---

²⁶ Tamt., s. 83

²⁷ Dostupné z WWW: <http://psychologie.cz/laska-nebo-zavislost/> (cit.: 14. 4. 2013)

²⁸ M. S. Peck. *Nevyšlapanou cestou*. s. 84.

*člověkem, který je lásky hoden, a to se vám nemůže podařit, jestliže hlavním cílem vašeho života je být pasivně milován.*²⁹

Nejčastěji se závislost na fyzické osobě vyskytuje v narušeném vztahu mezi dvěma jedinci. Věta „nemůžu bez tebe vydržet, protože tě tak moc miluji“, neustálé telefonování a potřeba být ustavičně se svým partnerem prý již o něčem svědčí. Vztah se pak dostane do slepé uličky a často dochází k rozchodu. Je pak jen na závislé osobě, jak se s tím vypořádá. Většinou je potřeba pomoci psychoterapeuta, aby si závislá osoba naučila vážit si své inteligence a ostatních předností, rozlišit svůj pocit prázdnoty a hladu od skutečné lásky. Dochází ovšem i k častému selhání, k jeho vyjádření si zde opět dovolím využít uvedeného webového zdroje:

„Často si pleteme lásku s návykem. Většina vztahů je návykových a partnerství je pak legitimní drogou. Láska se totiž snadno v blízkých vztazích promění v nenávist nebo prázdnou lhostejnost, když "droga" přestane zabírat. Když "láska odchází", staré známé bolestné pocity odcizení či nenávisti se vracejí.“³⁰ Běží tedy pak o záměnu lásky a závislosti, vedoucí až k nenávisti právě jako protipólu lásky.

3.2. Žárlivost

V předchozí podkapitole jsme se zabývali závislostí. Právě i onu žárlivost lze považovat za jednu ze závislostí. Lépe řečeno, jedná se o lidskou emoci, která je charakterizována nadměrným ulpíváním na určité osobě a zvýšenou obavou o její ztrátu. Žárlivost je zvláštní formou úzkosti. Je to obava ze ztráty zájmu a náklonnosti doprovázená pocitem nejistoty. Zřejmě je to pozůstatek z období boje o partnera a sdružuje komplex pocitů

---

²⁹ Tamt., s. 87

³⁰ Dostupné z WWW: <http://psychologie.cz/laska-jako-droga/> (cit.: 16. 4. 2013)

a představ, že partner nebyl získán zcela, nebo že bude ztracen. Může zde být obsažen i výrazný akcent vlastnických sklonů.³¹

Vraťme se nyní opět k výkladu psychologa Petera Laustera, který ve své knize *Láska – Psychologie jednoho fenoménu* považuje žárlivost za něco normálního, protože ji každý z nás více či méně prožívá. Podle Laustera se však vyskytuje jen ve vlastnicky orientovaných společnostech, fungujících podle modu „mít“. Lauster tvrdí, že vzniká tehdy, když chci partnera, tedy „objekt mé lásky“, zcela vlastnit. Lauster konstatuje, že hodně lidí často věří na lásku, která „se rozhodne“ pro jediného člověka a potom u něho vydrží navždy. Sám to zcela nepopírá, avšak si prý máme uvědomit, kdo z nás byl „zamilován“ jen jednou. Je to mýtus o „jediné, pravé a velké lásce“, jak tvrdí Lauster; živá psychika člověka se nedá fixovat na jedinou a konečnou lásku k jednomu člověku. Láska musí dennodenně nenápadně a nenásilně rozvíjena, jinak ustrne a ztratíme ji.

Lauster uvádí, že mírná žárlivost je přirozená a vztahu i prospěšná. Upozorňuje však, že je třeba znát hranice; extrémní žárlivost je nutno dostat pod kontrolu, neboť žárlivý a vlastnicky orientovaný jedinec vztahu rozhodně nepřispívá, ba přímo nám překáží. To má také především ten největší vliv na vývoj nenávisti.³²

Vzhledem k tomu, že další kapitola bude pojednávat o nenávisti z lásky a doposud jsme hovořili o žárlivosti, dovolím si zde použít citát francouzského satirického básníka Auguste-Marseille Barthélemy: „*Žárlivost je přechod mezi láskou a nenávistí.*“³³

³¹ F. Hyhlík – M. Nakonečný. *Malá encyklopedie současné psychologie*. SPN, Praha, 1977. s. 41.

³² P. Lauster. *Láska. Psychologie jednoho fenoménu*. s. 108.

³³ Citát: Auguste-Marseille Barthélemy. Dostupné z: <http://citaty.net/autori/auguste-marseille-barthelemy/> (cit.: 25. 6. 2013)

3.3. Nenávist z lásky

Německý psycholog Peter Lauster, který, jak jsem již uváděla v předchozích kapitolách, píše, že je-li duše omezována ve svém rozvoji, začne se pomalu a vytrvale bránit proti tomu, kdo ji omezuje. Duše se chce rozvíjet a růst. Je-li tedy náš život omezován a je jím manipulováno, tělo se začne vzpírat. Láska je jakýmsi pravým případem živého procesu. Lauster tvrdí, že tělo na omezování reaguje organickými symptomy a duše nenávisť. Nenávist je pak zaměřena proti dotyčné osobě či instituci, která chce životu bránit.

Lauster ve své knize *Láska – Psychologie jednoho fenoménu* považuje nenávist za pozitivní sílu duševní evoluce a nenahlíží na ni jako opak lásky, nýbrž jako na sílu k osvobození. Láska a nenávist tedy podle něj nejsou protiklady. Nenávist se prý zoufale snaží pomoci lásce, aby zvítězila.³⁴ Sama je také vytvářena tlakem. Proto také jestliže se vyvíjí tlak na lásku, vzniká nenávist.

Lauster upozorňuje, že duše se brání a to vede i k násilnostem, v nejhorším případě k vraždě. Jako hlavní příčinu nenávisti pak zde vidí Lauster žárlivost; ta je hlavním motivem, neboť člověka omezuje, „stlačuje“ a tím provokuje nenávist. Lauster dále zdůrazňuje, že je nutné, abychom si uvědomili, že nenávist není něčím, co se děje mimo naší duši, i když nám hrozí dennodenně od druhých, ale podílíme se na ni i my v naší vlastní duši. Nenávist ničí nejen druhé, ale i nás samotné, tvrdí Lauster.³⁵

Jako zkušený praktický psycholog Peter Lauster konstatuje, že nenávist vzniká nejen tehdy, když se brání lásce, ale také jsou-li potlačovány i všechny ostatní projevy života. Jako typický příklad uvádí

---

³⁴ P. Lauster. *Láska. Psychologie jednoho fenoménu*. s. 108.

³⁵ Tamt., s. 110

Lauster výchovný styl dítěte, kdy je dítě káráno, kritizováno, v nejkrajnějších případech mu je i fyzicky ubližováno. Rozvoj duše se tím pozastaví, neboť je jí bráněno v jejím rozkvětu, protože je u dítěte vyvolána úzkost ze ztráty lásky nebo strach z duševní či tělesné bolesti. V jeho duši se pak prý, podle Laustera, hromadí potlačovaná a nepřiznaná nenávist k utlačovateli.³⁶ Místo dětské radosti ze života pak v dítěti rostou závistivé a destruktivní sklony. Vzniká psychická porucha, ochromení schopnosti prožívat, kdy jedinec není schopen přistupovat k prostředí nezaujatě, pozitivně a otevřeně. Nahromaděná, potlačovaná nenávist k životu a k bližnímu pak v extrémních případech prý musí ven a vzniká spontánní nutkání vyjádřit tuto nenávist a odreagovat ji. Čím nebo jak, to už pak záleží na síle nenávisti, uvádí Lauster.³⁷ Počínaje rozbitím talíře, konče vraždou. V závěru svého výkladu Lauster opět zdůrazňuje, že zablokovaný duševní rozvoj pro jedince představuje nejvyšší stres, který jej otupuje a oslabuje. Na závěr podotýká, že tito lidé chtějí vlastně milovat, ale nenávidějí, neboť neumějí milovat, a kvůli tomu se pokoušejí projevit svou nenávistí.³⁸

---

³⁶ Tamt., s. 111

³⁷ Tamt.

³⁸ Tamt., s. 112

4. **Erich Fromm**

K uvedení osobnosti E. Fromma využijeme biografie, která byla sepsána Frommovým žákem Rainerem Funkem.

Německý a americký psycholog, humanistický filosof, sociolog Erich Seligmann Fromm byl narozen 23. března 1900 ve Frankfurtu nad Mohanem. Pocházel z religiózní židovské rodiny a jeho původním snem bylo pracovat jako rabín. Dal se však na práva, kde vydržel 2 semestry a poté přešel na sociologii do Heidelbergu. Promoval v roce 1922. Čtyři roky na to se oženil s psychoanalytičkou Friedou Reichmann a sám se poté psychoanalýze začal věnovat. Byl velice ovlivněn Sigmundem Freudem, který byl v 1929 v Berlíně již známým psychoanalytikem.

V letech 1929–1932 byl spolupracovníkem frankfurtského Ústavu pro sociální bádání. Zároveň v této době plnil funkci v berlínském Kruhu marxistické psychoanalýzy okolo Freudova žáka Wilhelma Reicha. Manželství mu v roce 1941 přestalo fungovat a odloučili se s Friedou Reichmannovou od sebe. Rozvod proběhl však teprve o dva roky později. Vzhledem k tomu, že Fromm byl žid, tak v roce 1933, kdy nacisté začali pronásledovat židy, emigroval do USA a působil na univerzitách v Michiganu a v New Yorku. Zde přerušil spolupráci s exilovou Frankfurtskou školou a to i přesto, že je nadále mnohé pohledy spojovaly. Pracoval jako učitel v Asociaci pro rozvoj psychoanalýzy Karen Horneyové, avšak tu v roce 1943 z osobních i odborných důvodů opustil. Po rozvodu s Friedou roku 1943 nezůstal Fromm příliš dlouho sám a ihned o rok později se oženil s emigrantkou Henny Gurlandovou.

Roku 1950 přesídlil se svou ženou do Ciudad de México, kde učil na Universidad Nacional Autónoma de México. Bohužel 2 roky poté postihla

Henny Gurladovou nečekaná smrt. Avšak Fromm opět příliš dlouho nelenil a ihned rok poté, tedy roku 1953 se oženil potřetí, s Američankou Annis Freeman. Podporoval americké mírové a studentské hnutí, kde zastával svou vizi humanistického, demokratického socialismu.

Do výslužby odešel Fromm roku 1965 a 1974 se usazuje ve švýcarském Muraltu (Ticino). V posledních letech svého života utrpěl několik srdečních infarktů a v březnu 1980 umírá. Zemřel několik dní před vydáním jeho desetisvazkového souborného díla. Je pochován ve švýcarské Bellinzoně.

Fromm je považován za jednoho ze zakladatelů neopsychoanalýzy, konkrétně kulturní psychoanalýzy, která psychoanalýzu interpretovala spíše sociálně a kulturně než biologicky. Frommova tvorba se zabývá především člověkem a jeho charakteristikou, čemuž odpovídají i jeho díla. Mezi jeho nejvýznamnější tituly, adekvátní k mé bakalářské práci, patří především *Člověk a psychoanalýza*, *Umění milovat*, *Lidské srdce*, *Anatomie lidské destruktivity* avšak na svém kontě má spousty dalších děl.³⁹

4.1. Pojetí lásky dle E. Fromma

Následující kapitola se bude zabývat pojetím lásky podle Ericha Fromma. Jeho populární a klasická kniha *Umění milovat* pojednává mimo jiné o omylech, jenž se lidé v lásce dopouštějí. Postupně zde stručně popíše, jak Fromm dělí předměty lásky.

---

³⁹ R. Funk, *Erich Fromm.*, 1. vyd. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1994
ISBN 80-7106-086-0

Je láska umění? Tato slova si pokládá Erich Fromm jako hlavní otázku ve svém uvedeném díle, *Umění milovat*.

Začneme tvrzením z jeho úvodu, že většina lidí si v dnešním světě myslí, že láska je příjemný pocit, k němuž se člověk dostává náhodou. Fromm však tvrdí, že lásce je potřeba se učit, neboť láska je umění, které vyžaduje znalost a úsilí. Lidé sice po lásce prahnou, avšak láska není stav, jehož může každý dosáhnout, aniž by pro ni něco učinil.⁴⁰

Většina lidí prý vidí problém v tom, jak být milován, bohužel méně už však, jak milovat. Fromm zde poukazuje na několik cest, na kterých člověk bude prý jen domněle hoden lásky. Jednou z cest je ta, po kterých se pouštějí velmi často muži. Jedná se o to, být tak úspěšný, mocný a bohatý, jak jen to připouštějí společenské omezení.⁴¹

Jiná cesta, kterou volí hlavně ženy, je úsilí o zvýšení vlastní přitažlivosti, péčí o své tělo, oděv atd. Další možností, jak získat přitažlivost, je ta, že si člověk osvojí příjemné způsoby, schopnost vést zajímavé rozhovory a především je ochoten pomáhat, je skromný a nesvárlivý. Tento způsob, jak učinit sám sebe hodným lásky, je prý vlastní jak mužům, tak ženám.⁴²

Druhý problém, který je prý obvyklý, vidí Fromm v jakémsi pouhém zaměření na „objekt lásky“. Lidé jsou toho názoru, že milovat je snadné,

---

⁴⁰ E. Fromm. *Umění milovat*. Nakladatelství Josefa Šimona, Praha 1996
ISBN 80-85637-26-X. s. 10.

⁴¹ E. Fromm. *Umění milovat*. s. 10. Dovolím si zde ale poznamenat, že podle „nejčtenějšího ženského časopisu v ČR“, ONA DNES, dvě třetiny žen tvrdí: „Pracháči jsou sexy, ať jsme mladé nebo staré.“

Dostupné z:

http://ona.idnes.cz/bohac-prachac-je-sexy-0rt-/vztahy-sex.aspx?c=A130701_204321_vztahy-sex_jup (cit.: 9. 7. 2013) – I když se nejedná o vědecky prokázaný fakt, asi se přece jen s tím, že se

jedná jen o „domnělou cestu“, Fromm zmýlil.

⁴² E. Fromm. *Umění milovat*. s. 10.

ale že je těžké najít správný objekt jejich lásky. Fromm to vysvětluje tím, že v dřívějších dobách se manželství uzavíralo dohodou, na základě společenského postavení, na city se nehledělo. V dnešní době se každý může rozhodnout sám, ovšem, jak Fromm upozorňuje, někdy převažuje v našem rozhodování spíše vnější než vnitřní pohled na druhou osobu. Fromm zde v tom smyslu dokonce přirovnává partnerství k obchodu, dvě osoby se do sebe zamilují, když mají pocit, že našly nejlepší objekt na trhu, přitom tyto osoby hledí na své možnosti, které je samozřejmě do jisté míry limitují.⁴³

Stejně chápání prvotního pocitu zamilovanosti a stálého stavu milování je problémem třetím, který s předchozím zřejmě souvisí - neboť *„zamilovanost je pocit sice krásný, vzrušující a naplňující člověka, avšak zanikající“*.⁴⁴ Všichni si určitě vzpomínáme na ty časy, kdy jsme s naším milým trávili první dny našeho „vztahu“. Fromm však konstatuje, že čím více se poznáváme a intimně sbližujeme, tím se naše soužití stává méně vzrušujícím a také zajímavým. Zamilovanost nás prý dříve zaslepila a my jsme neviděli ty nedostatky, kterých si všímáme až po nějaké době. Nakonec se ale projeví nuda a zklamání z toho, že ve vztahu poznáváme i rozpory, které v zamilovanosti nevyházely tak najevo.⁴⁵

K tomu lze doplnit citátem známého klasika Honoré De Balzaca, o němž myslím, že je velmi výstižný:

*„Láska má svoje iluze a každá iluze má svůj zítřek. Proto se už tolik milenců rozešlo, protože věřili, že jsou spojení navždy. Skutečnou zkouškou je bolest a štěstí. Když dvě bytosti přestály tuto dvojitou zkoušku života, odhalily svoje chyby a svoje přednosti, mohou si být jisty, že až do skonání života budou se držet za ruce.“*⁴⁶

Jak se však na takové zkoušky nejlépe připravit?

---

⁴³ Tamt., s. 11

⁴⁴ Tamt., s. 11

⁴⁵ Tamt., s. 12

⁴⁶ Citát: Honoré De Balzac. Dostupné z: <http://citaty.net/autori/honore-de-balzac/> (cit.: 25. 6. 203)

Erich Fromm se podle svého vyjádření v knize *Umění milovat* zabýval láskou mj. i proto, aby poznal příčiny neúspěchu v onom stavu. Uvádí, že se ve svém díle zabývá teorií i praxí lásky. Praxe, jak on sám tvrdí, se však popsat nedá. Musíme si prý uvědomit, že „*láska je umění, stejně jako jím je život sám*“.⁴⁷ Proto chceme-li milovat, musíme se tomu naučit. Stejně tak jak je tomu i v jiných oborech, v malířství, hudbě, sochařství atd. Fromm dokonce tvrdí, že je nutné nejprve zvládnout teorii, neboť praxe bez teorie je nemožná, stejně tak však teorie bez praxe.⁴⁸

„*Péče, odpovědnost, úcta a znalost jsou základní prvky, jež jsou pro lásku nezbytné*“, tvrdí Fromm.⁴⁹ Láska podle Fromma není jen jakási nechuť být sám a chuť splynout s druhým. V lásce vidí něco víc. Zachází i do sféry biologické, přičemž lásku pokládá za nutnost pro další pokračování lidstva. Fromm uznává, že každý jedinec hledá svůj protějšek nejen pro pokračování rodu, ale také pro splynutí duševní. Upozorňuje, že se zde nejedná jen o sexuální funkci, ale také o charakter. Přičemž mužský charakter je podle Fromma typický pronikáním, vůdčovstvím, aktivitou, dále i kázní a dobrodružností. Ženskému charakteru pak náleží plodná vnímavost, touha ochraňovat, vytrvalost a mateřskost.⁵⁰

Láska podle Fromma znamená postoj a orientaci charakteru. Není to jen vztah k dané osobě. Fromm zdůrazňuje, že láska je aktivitou a silou duše. Je prý skutečně celým uměním, kterému vůbec nestačí najít „pouze“ objekt lásky. Fromm ve svém díle píše, že pokud skutečně miluji jednu osobu, pak miluji vše kolem sebe – svět, lidi, život i sebe – a to skrze tuto mnou milovanou osobu.⁵¹

---

⁴⁷ E. Fromm. *Umění milovat*. s. 12.

⁴⁸ Tamt., s. 13

⁴⁹ Tamt., s. 33

⁵⁰ Tamt., s. 33

⁵¹ Tamt., s. 49

„V tobě miluji všechny lidi, tvým prostřednictvím miluji svět, v tobě miluji i sebe.“⁵²

4.2. Druhy lásky

E. Fromm ve svém díle dále upozorňuje, že láska nespočívá v tom, že se upoutáme jen na jednu osobu. Naopak zdůrazňuje, že nemůžeme milovat jen jednu osobu a k ostatním být lhostejný. O tom láska není, dle Fromma. Jak již bylo uvedeno, láska je dle něj určitý postoj ke světu, aktivita, která vyžaduje značné úsilí. Nestačí jen najít si svého milého, jako onen „objekt naší lásky“, a věřit, že vše ostatní se vyřeší samo, poznamenává Fromm.

Nyní představme jednotlivé formy lásky, jak je vystihl Erich Fromm ve své knize *Umění milovat*. I když Fromm vidí lásku jako orientaci, mezi jednotlivými formami lásky jsou rozdíly související s předmětem lásky. Stručně si v následujících podkapitolách rozebereme konkrétní předměty lásky, které Fromm důkladně ve svém díle rozebírá. My se zaměříme na některé druhy lásky, konkrétně lásku bratrskou, mateřskou, erotickou a na sebelásku.

4.2.1. Bratrská láska

Fromm považuje bratrskou lásku za jakýsi nejzákladnější druh lásky, jejímž cílem je smysl pro zodpovědnost, péči, úctu, znalost každého jiného člověka a přání napomáhat jeho životu.⁵³ Fromm popisuje, že se jedná o lásku ke všem lidem, soucítíme s nimi a jsme k nim solidární. Fromm upozorňuje, že abychom poznali druhého člověka, musíme proniknout do

---

⁵² Tamt., s. 50

⁵³ Tamt., s. 50

jeho jádra, nesoudit jen na první pohled. Co je naprosto samozřejmým pro tento druh lásky, to je pomoc druhým, zdůrazňuje Fromm. Jedná se zde o jakýsi koloběh, neboť my jsme dnes pomohli někomu a, až budeme při problémech my, ten někdo pomůže nám. Fromm upozorňuje na to, že láska se začíná rozvíjet pouze tehdy, neslouží-li našim cílům.⁵⁴

4.2.2. Mateřská láska

Tuto formu lásky chápe Fromm jako „*nepodmíněnou podporu života a jeho potřeb*“.⁵⁵ Zejména vystihuje podporu života dítěte, která prý má dvě stránky. První stránka spočívá v péči a odpovědnosti nezbytně nutného zachování života dítěte a pro jeho vývoj. Druhá stránka nesleduje pouze zachování. Podle Fromma se jedná o postoj, jenž vnuká dítěti lásku k životu, který mu dává pocit, že je dobře být malým chlapečkem nebo holčičkou. Obecně je vlastně vůbec celkově dobře být na této Zemi. Touto formou lásky je tedy matkou dítěti dáván pocit, že je dobré být narozen. Úkolem matky je tu vnukat dítěti lásku k životu, podporovat touhu být živ. Fromm zde popisuje dva klasické symboly: „mléko“ jako symbol první stránky lásky – starostlivost a podpora, kdežto „med“ zastává funkci, která dává sladkost k životu, lásku k němu a štěstí z žití. Většina matek je schopna dát „mléko“, tedy jsou starostlivé a své dítě podpoří. Avšak Fromm dodává, že i „medu“ je potřeba, to však umí jen menšina matek. Med dokáže dát pouze ta matka, která je „dobrou matkou“. Avšak nejen to, sama matka musí být šťastný člověk, aby dokázala své dítě obdarovat medem. Fromm konstatuje, že tohoto cíle však mnoho lidí nedosáhne.⁵⁶

Oproti lásce bratrské a erotické, které jsou láskou mezi rovnými, je vztah matky k dítěti nerovný, dodává Fromm. Čím je to způsobeno, je fakt,

---

⁵⁴ Tamt., s. 51

⁵⁵ Tamt.

⁵⁶ Tamt., s. 52

že v tomto vztahu pomoc potřebuje pouze jeden člověk a ten druhý dává. Podle Fromma je také díky tomu mateřská láska považována za nejvyšší druh lásky, za nejposvátnější ze všech citových pout.⁵⁷

Mateřská láska má však i další funkce a také podle toho fáze. Hlavní hloubkou motivace v péči o dítě spatřuje Fromm v potřebě transcendence. Jedná se o nejzákladnější potřebu jedince, která má kořeny v jeho sebeuvědomění. Podle Fromma člověk potřebuje mít pocit, že je tvůrcem. Nejpřirozenější a nejsnadnější cesta tohoto uspokojení je prý mateřská láska a péče. Fromm to vysvětluje tím, že se matka stará o své novorozeně, a tak překračuje hranice sebe samé. Její láska k miminku dává jejímu životu smysl a význam.⁵⁸

Fromm však počítá s tím, že přijde den, kdy se dítě musí od matky oddělit. Dítě musí růst, musí se vyvíjet. Pravou podstatu lásky matky nachází proto Fromm i v tom, že si matka musí přát, aby se dítě oddělilo, musí podporovat toto oddělení. Avšak Frommovi je jasné, že v tomto stádiu se stává mateřská role nesnadným úkolem, ba přímo nejtěžším. Tvrdí, že matka má schopnost dávat vše a nechtít nic, jen štěstí svého potomka. Bohužel v tomto stádiu mnoha matek selhává, zejména v „dnešní“ době, jak uvádí Fromm, což sice uváděl v polovině 20. století, avšak platí to i dnes. Majetnická a panovačná žena může být „milující“ matkou, pokud je dítě malé, avšak pravá milující matka je ta, která je šťastnější, když dává, než když bere. Ta bude milující matkou, i když dítě bude v procesu odloučení, tvrdí Fromm. V důsledku toho: *„Skutečně milující matka je ta, co umí milovat svého muže, své děti, jiné děti, všechny lidi.“*⁵⁹

---

⁵⁷ Tamt., s. 53

⁵⁸ Tamt.

⁵⁹ Tamt., s. 53, 54

4.2.3. Erotická láska

E. Fromm dále popisuje erotickou lásku, a to jako touhu po úplném splynutí, spojení s druhým člověkem. Jedná se prý snad o nejklamnější podobu lásky vůbec.⁶⁰ Fromm upozorňuje na to, že velmi často se směšuje s výbušným zážitkem zamilovanosti, kdy se jedná o prožitek náhlé intimity, který je ale ve své podstatě opravdu krátkodobý. Ve chvíli, kdy se pro nás cizí člověk stane důvěrně známým, domněle mizí veškeré překážky, které bychom měli překonávat. Fromm také konstatuje, že pro valnou většinu z nás vzniká důvěrnost především pohlavním stykem.⁶¹

Zamilovanost však vyprchá, to, co jsme na svých partnerech tak zbožňovali, se pomalu vytrácí, píše Fromm, a my zcela jistě začneme toužit po novém objektu lásky a myslíme si, že bude jiný, než vztahy předchozí. To oč tu ale hlavně běží, je prý pohlavní touha, která o všem podle Fromma však neznámá jen fyzické spojení, ale i spojení psychické. Fromm vidí inspiraci toho, co nás vede k pohlavnímu splynutí, například v pocitu, že nechceme být sami, opuštění. V okamžiku splynutí nepocítujeme samotu a dává se nám blízkost druhé osoby, hřeje nás to. Fromm tvrdí, že většina z nás si spojuje pohlavní touhu s láskou, ale to, že je omyl. Že po sobě jedinci touží po fyzické stránce a vzájemně se přitahují, ještě podle Fromma neznámá, že milují. *„Láska může vyvolat přání po pohlavním spojení, ale v tomto případě je tělesný vztah prost lačnosti, přání dobývat či být dobýván a splývá s něžností.“*⁶² Fromm zdůrazňuje, že touha po tělesném spojení musí být vyvolána láskou. Pohlavní přitažlivost vyvolává na okamžik iluzi spojení, ale bez lásky vede takové „spojení“ k tomu, že si dva cizí lidé zůstanou stejně vzdáleni, jako byli předtím. Někdy se před sebou stydí, nebo se dokonce

---

⁶⁰ Tamt., s. 55

⁶¹ Tamt., s. 55, 56

⁶² Tamt., s. 57

nenávidí, protože když iluze přejde, cítí své odcizení ještě více odcizeně než dříve, dodává Fromm.⁶³

Fromm upozorňuje, že erotická láska je jen částí lásky celkové, neboť *„v lásce nejde jen o fyzickou přitažlivost, ale i o souznění psychické“*⁶⁴. Člověk podle Fromma může splynout úplně a intenzivně pouze s jedním partnerem, jedná-li se o erotickou lásku. Lásku bratrskou můžeme cítit ke všem lidem, ale lásku erotickou pouze k jednomu konkrétnímu člověku, se kterým nás váže nejen pohlavní erotická přitažlivost, ale především cit. Fromm zdůrazňuje, že právě onen cit vzniká mezi dvěma lidmi postupně. Budou-li se dva lidé postupně sbližovat a pečovat o sebe, vytvoří se mezi nimi pevná vazba, cit, láska, dodává Fromm.⁶⁵

Zamilovaný člověk jedná svým srdcem, nikoli rozumem a vůlí, ačkoli i vůlí Fromm považuje také za jednu z hlavních aspektů lásky. Erotickou lásku vnímá Fromm jako zcela individuální věc. Všechny ostatní můžeme milovat bratrskou láskou, avšak jen jednu dotyčnou osobu láskou erotickou. Najít partnera na celý život je velmi důležité, ale také velmi nesnadné, jak Fromm sám z vlastních zkušeností dodává.⁶⁶

4.2.4. Sebeláska

Fromm svou teorii sebelásky staví proti názoru, že milují-li sám sebe, nemilují jiné a sebeláska je totéž co sobeckost.⁶⁷ Tento názor prý má v západním myšlení dlouhou tradici. Fromm tvrdí, že je třeba zdůraznit nelogičnost představy, že se láska k druhým a láska k sobě vzájemně

---

⁶³ Tamt., s. 57

⁶⁴ Tamt.

⁶⁵ Tamt.

⁶⁶ Tamt., s. 57,58

⁶⁷ Tamt., s. 58

vylučují. Fromm upozorňuje, že láska k sobě a pochopení sebe samého nemohou být odděleny od úcty a lásky k druhému člověku, od pochopení druhého člověka. Láska k sobě samému je nerozlučně spjata s láskou ke každé jiné bytosti, tvrdí Fromm. Fromm se domnívá, že předmětem naší lásky musí být jak ostatní lidé, tak i naše vlastní já. Kdybychom mohli milovat jen druhé, pak bychom nedokázali a tedy ani nemohli milovat vůbec.

Sobecký člověk není podle Fromma vůbec schopen milovat: *„Je pravda, že sobecký člověk je neschopen milovat druhé, ale není ani schopen milovat sám sebe.“*⁶⁸ Fromm vidí sobce jako člověka, který vnímá radost, pokud bere - a ne když dává. Vše touží mít jen pro sebe. U takového člověka postrádá Fromm jakýkoli zájem o potřeby ostatních lidí a úctu k nim. *„Jeho láska k sobě je příliš malá a ke své osobě vlastně chová nenávisť, není tedy schopen milovat sebe ani druhé“*, dodává Fromm.⁶⁹

Na závěr kapitoly o lásce bych si dovolila shrnout Frommovo pojetí lásky několika jeho citáty, které, jak si myslím, mluví za vše.

„Většina lidí se domnívá, že láska znamená být milován. Avšak pravda je opakem - láska znamená milovat.“

„Láska je především dávat, ne přijímat.“

*„Láska je aktivní péče o život a růst toho, co milujeme. Kde tato aktivní práce chybí, tam není láska.“*⁷⁰

4.3. Je člověk dobrý, nebo zlý?

Erich Fromm ve své knize *Člověk a psychoanalýza* píše, že vědomě věříme v důstojnost a sílu člověka. Na druhou stranu však konstatuje,

---

⁶⁸ Tamt., s. 63

⁶⁹ Tamt.

⁷⁰ Citát: E. Fromm. Dostupné z: <http://citaty.net/autori/erich-fromm/> (cit.: 25. 6. 2013)

že máme ovšem myšlenky také o jeho nemohoucnosti a špatnosti. Proč tomu tak je? Proč má člověk sklony k destruktivitě? Tyto otázky si pokládá Erich Fromm zejména v již uvedeném díle. Podle jeho tvrzení humanistická etika zastává ten názor, že zlé je vše, co je namířeno proti životu, a dobré to, co slouží k jeho zachově a rozvoji.⁷¹

Humanisté tvrdí, že člověk na základě svých vrozených schopností je schopen poznat to, co je dobré a pomocí toho jedná. Tím se však nevysvětluje lidská destruktivita. Fromm si pokládá otázku: Kdyby přeci člověk byl schopen poznat, co je dobré, proč by ubližoval, proč by vraždil? Tím se dostáváme k názoru odpůrců humanistů, jejichž tvrzení zní, že je v povaze člověka chovat se nepřátelsky k ostatním, závidět, žárlit a lenošit, pokud ho neomezuje strach. Tomuto názoru se však opět prý postavili někteří přívrženci humanistické etiky tvrzením, že člověk je vrozeně dobrý a destruktivnost není nedílnou součástí jeho povahy. „*Tento spor mezi dvěma odporujícími si tématy je jedním z hlavních témat v západním myšlení*“, píše Fromm.⁷²

Fromm nevěřil, že by byl člověk z přirozenosti dobrý nebo zlý. Jedinec si sám vybírá, jakou cestou se vydá, tvrdí Fromm. Zastával však názor na tento problém, že velký vliv má na jedince prostředí, ve kterém se jedinec vyvíjí, přičemž Fromm zdůrazňuje především období raného dětství. Ze své praxe i teorie Fromm sumarizuje výsledek, že člověk se prý stává zlým, chybějí-li potřebné podmínky pro jeho růst a vývoj.

Tvrdí, že: „*Zlo nemá žádnou vlastní existenci, je pouhou neexistencí dobra, výsledkem neúspěchu při realizaci života*“.⁷³

---

⁷¹ E. Fromm. *Člověk a psychoanalýza*. Nakladatelství Aurora, Praha, 1967
ISBN 80-85974-18-5. s. 171.

⁷² Tamt., s. 170

⁷³ Tamt., s. 171

Tzv. „normální“ člověk má podle Fromma v sobě tendenci rozvíjet se, růst a být produktivní. Paralyza této tendence je pak znakem duševní choroby. Fromm říká, že schopnost milovat má každý člověk, a jestliže této schopnosti nemůže využít, je-li neschopen milovat, pak neuvěřitelně trpí. Fromm konstatuje, že trpí, i když se této trýzni snaží vyhnout nejrůznějšími racionalizacemi nebo únikovými cestami formovanými kulturou, neuteče však této bolesti. Člověk nemá jinou možnost než být za jedno se světem a současně se sebou samým, vyzdvihuje Fromm. Neučiní-li tak, nemůže dosáhnout vnitřní harmonie. Je rozpolcen, uniká před sebou samým. Fromm tvrdí, že *„žijící člověk si nemůže přát nežít. Úspěchu v procesu žití pak dosáhneme tím, že využijeme všech svých schopností, které máme k dispozici“*, charakterizuje Fromm lidský život.⁷⁴ Naopak, neúspěch vede k neuróze.

Podle Fromma není žádného jiného jevu, který by ukazoval zřetelněji výsledek neúspěchu člověka v produktivním a integrovaném žití než neuróza. *„Konflikt mezi vrozenými schopnostmi člověka a silami, které znemožňují jejich rozvoj, způsobuje právě onu neurózu“*, popisuje Fromm.⁷⁵

Nyní se ale vrátím opět ještě k původu zla. Uvedla jsem, že člověk se stává zlým, pokud mu chybějí podmínky pro jeho růst a vývoj. Jediné živočichy, kteří jsou schopni zla, úmyslného zla, viděl Fromm v lidech. Jedná se podle něj o *„patologicky vyhrocené formy nekrofilie, narcismu a incestu.“*⁷⁶ Nekrofilii měl Fromm na mysli nenávisť k živému, narcismem rozuměl přehnanou lásku k vlastní domnělé dokonalosti a incestem nezdravou duševní vázanost na své rodiče. Tvrdil, že každý člověk má v sobě trochu těchto vlastností, ale pouze v malé míře. Varoval však před tím, že pokud se sejde ve velké míře nekrofilie, narcismus i incest ve

---

⁷⁴ Tamt. s. 172

⁷⁵ Tamt., s. 173

⁷⁶ Tamt.

vyhrocené směsi všech tří syndromů, jedná se pak o tzv. „syndrom rozpadu“. Ukázkovým příkladem této choroby je dle Fromma Adolf Hitler. Fromm upozorňuje, že pokud uvedený stav pacienta nijak nevyлéčí, dochází k šílenství. Tyto patologicky vyhrocené formy se mohou vyskytovat nezávisle na sobě. Čím jsou však tyto tři orientace zhoubnější, tím více mají tendenci se spojit, tvrdí Fromm.⁷⁷

4.4. Frommovo pojetí nenávisti

Fromm vykládá, že lidská přirozenost vychází vždy z nějakých protikladů. Volba mezi životem a smrtí, produktivnost versus destruktivnost, zlo namířeno proti životu, dobro k jeho realizaci a rozvoji.⁷⁸ Produktivností Fromm chápe schopnost člověka jednat s využitím svých sil a aktivně se podílet na svém rozvoji. Patří sem láska, práce a rozumné myšlení.⁷⁹

Fromm ve své knize *Člověk a psychoanalýza* uvádí, že při prvním kroku analýzy destruktivnosti je třeba odlišit od sebe dva druhy nenávisti. Tou první má Fromm na mysli nenávist racionální „reaktivní“, která je reakcí člověka na situaci, v níž je buď ohrožena jeho vlastní svoboda, život nebo myšlenky, anebo je ohroženo to samé, svoboda, život, myšlenky, ale jiného člověka. Reaktivní nenávist chápe Fromm jako velice důležitou biologickou funkci, neboť slouží k ochraně života. Vznikne jako reakce na ohrožení života a zmizí, když je ohrožení odstraněno. Tato agrese není touhou po destrukci, ale naopak ji Fromm vyzdvihuje jako „vyjádření touhy po životě. Jedná se o průvodní vůli k životu“, tvrdí Fromm.⁸⁰

---

⁷⁷ E. Fromm. *Lidské srdce*. Nakladatelství Josefa Šimona, Praha 1996
ISBN 80-85637-28-6. s. 125.

⁷⁸ E. Fromm. *Člověk a psychoanalýza*. Nakladatelství Aurora, Praha, 1967
ISBN 80-85974-18-5. s. 71.

⁷⁹ Tamt.

⁸⁰ Tamt., s. 169

Druhou nenávistí je opak racionální, Fromm ji nazývá iracionální nenávistí, která je „podmíněna charakterem“. Fromm upozorňuje, že nabývá zcela jiné kvality. Popisuje ji jako „*charakterovou vlastnost a trvalou schopnost nenávidět, doutnající v člověku*“.⁸¹ O tomto člověku Fromm říká, že je spíše nepřátelský sám o sobě, než aby reagoval nenávistí na popud zvenčí. Fromm konstatuje, že iracionální nenávist může vypuknout stejně jako nenávist racionální, tedy ohrožením na životě. Upozorňuje však, že „*tomu nebývá často a většinou jde spíše o samovolnou nenávist využívající každé příležitosti, aby mohla být projevna jako nenávist reaktivní*“.⁸²

Pokud najde nenávistný člověk příležitost svou doutnající nenávist vyjádřit, přinese mu to pocit úlevy a v jeho tváři můžeme prý téměř pozorovat radost z tohoto ukojení nenávisti. Fromm tvrdí, že se jedná se o „*vášeň něco ničit nebo mrzačit život*“.⁸³ Iracionální nenávist je zakořeněna v charakteru člověka. Fromm konstatuje, že „*objekt nenávisti je až druhořadý*“.⁸⁴ Tato nenávist je namířena jak proti jiným, tak proti sobě. Častěji se však vidáme s tím, že se jedná o nenávist ke druhým. Hovoříme-li o nenávisti k sobě samému, pak to Fromm chápe obvykle jako obětavost, nesobeckost, asketismus, jde o sebeobviňování a častý je pocit podrázenosti.⁸⁵

4.4.1. Destruktivita alias únik ze samoty

Vzhledem k tomu, že jsem nyní zcharakterizovala dva druhy nenávisti, považuji za nutné zmínit se také o Frommovo pojetí destruktivity. „*Jestliže je život jedince blokován a růst omezen, pak je zablokována i přebytečná energie, která prochází procesem změn*“ a Fromm tvrdí, že se přetváří v „*destruktivní energii života*“. „*Destruktivnost je výsledkem*

---

⁸¹ Tamt.

⁸² Tamt.

⁸³ Tamt., s. 169

⁸⁴ Tamt.

⁸⁵ Tamt.

*neprožitého života.*⁸⁶ Fromm vykládá, že člověk je jediným živočichem, který dokáže chápat a intenzivně pociťovat potěšení při zabíjení a mučení. Jednotlivé a sociální podmínky, které vedou k omezování energie podporující život, podle Fromma vytvářejí destruktivitu; a ta se pak stává pramenem, z něhož vyvěrají různé projevy zla. Destruktivita nepatří mezi lidskou přirozenost, avšak je velice rozšířená.⁸⁷

Destruktivita je únikem z neprožívaného světa. Fromm hovoří o úniku ze stavu osamocení. Upozorňuje však na to, že únik je spojen s pocitem úzkosti, což v člověku vyvolává touhu něco zničit nebo nadobro odstranit. Tím, že něco zničí, stává se nepřekonatelným, tedy destrukcí kompenzuje svoji bezmocnost.⁸⁸ Cílem destruktivity není podle Fromma závislost k druhému, ale jeho odstranění.

Fromm ve své knize *Strach ze svobody* popisuje úzkost, jako „stav, který vyvolá ohrožení jakýchkoli našich zájmů a destruktivní chování je často nejobvyklejší reakcí“.⁸⁹ Destruktivitu může také vyvolat zmaření životních plánů, dodává Fromm. Dá se tedy říci, že „čím více je náš život, naše cíle ohroženy, tím více se bráníme a uchylujeme k destruktivitě“.⁹⁰ Fromm vykládá, že je zcela přirozené, když se člověk brání, pokud mu někdo škodí. Tedy „destruktivita je předvídatelný stav, vzhledem k tomu, že pro člověka by na prvním místě měl být jeho vlastní život“.⁹¹

Destruktivitu chápe Fromm jako mechanismus úniku ze samoty. Fromm se zaměřuje ještě na další dva mechanismy, čímž je autoritářství a automat konformity. Ráda bych nyní ve stručnosti popsala tyto dva

---

⁸⁶ E. Fromm. *Strach ze svobody*. Naše vojsko, Praha, 1993
ISBN 80-206-0290-9. s. 10.

⁸⁸ Tamt., s. 10

⁸⁹ Tamt., s. 97

⁹⁰ Tamt.

⁹¹ Tamt.

mechanismy. Autoritářství i automat konformity jsou po destruktivitě další dva možné mechanismy úniku ze svobody. Fromm si uvědomuje, že „*jakmile jedinec zůstane sám a nemá žádné jiné primární vazby, které mu poskytovaly jistotu a útěchu, pak začne pociťovat stav bezmocnosti a osamělosti*“.⁹² „*Zdravá duše se vyrovná s náhlou samotou, tím že se spojí se světem a jeho myšlením, aniž by se vzdal své individuality a nezávislosti*“, tvrdí Fromm.⁹³ Jsou však jedinci, jejichž duše se nedokáže s osamocněním vyrovnat.

Fromm popisuje *autoritářství* jako spojení, sloučení vlastního já s něčím mimo svoji osobnost. Tím člověk prý nabude na síle, která v jeho já chybí. Podle Fromma se jedná o hledání vazeb sekundárních, neboť jedinec vazby primární ztratil. Formy tohoto mechanismu jsou v masochistických a sadistických snahách. Fromm uvádí za nejčastější formy, v nichž se projevuje masochismus, pocity méněcennosti, bezcitnosti, bezvýznamnosti. Člověk se pak podle Fromma ocitá v situaci, kdy mu připadá, že nezvládá svět a je velice sebekritický. V tomto sklonu se velice často prý setkáváme s lidmi, kteří se sami zraňují a mimo jiné vykazují závislost na jiných lidech, na institucích nebo přírodě.

Pojmem *automat konformity* Fromm rozumí stav, kdy jedinec přestává být sám sebou a osvojí si model osobnosti, který mu nabízí společnost, kultura. Podle Fromma osoba opouští své vlastní já, stává se automatem, jenž se zcela podřizuje společenskému řádu a autoritě, neboť je osamocen a právě autorita mu zmírní jeho pochybnosti o jeho existenci.⁹⁴

„*Člověk má sklon k destruktivnímu a sadistickému násilí právě proto, že je člověkem, že není věcí, a že se tedy musí pokusit život aspoň zničit, nemůže-li jej vytvářet.*“⁹⁵

---

⁹² Tamt.

⁹³ Tamt., s. 98

⁹⁴ Tamt., s. 110

⁹⁵ Citát: E. Fromm. Dostupné z: <http://citaty.net/autori/erich-fromm/> (cit.: 25. 6. 2013)

5. Carl Gustav Jung

K uvedení osobnosti C. G. Junga využijeme jeho životopis podaný Karlem Plockem v knize *Duše moderního člověka*.

Carl Gustav Jung se narodil 26. července 1875 v Kesswilu v severošvýcarském kantonu Thurgau jako druhý syn v rodině protestantského duchovního. Roku 1875, když bylo Carl Gustavovi půl roku, se společně přestěhovali na faru v Laufenu poblíž Rýnského vodopádu a od čtyř let žil v Kleinhuningenu u Basileje. Z matčiny i otcovy linie předků mohl Jung získat mnoho významných genů, neboť mnoho z nich bylo významnými vzdělanci, především lékaři, právníci a duchovní. Jungův rod je původem z Mohuče.⁹⁶

Jung byl podle biografie K. Plocka v dětství velkým samotářem. Pokud se s někým přátelil, byli to chlapci z chudých rodin, jako byla ta jeho. Jejich hloupost a nevědomost ho nedráždila, naopak poskytla mu výhodu, že on sám se zdál naivním a že nebyl ničím neobyčejným.⁹⁷ Svou matku Emílii, rozenou Preiswerkovou, prožíval jako bytost s dvěma osobnostmi: jedna byla vřele lidská, s tradičními názory, vázaná na tento svět. Druhá její povaha byla čímsi zvláštní, jakoby mimo přítomný svět. Osoba, z níž šel strach, byla nepředvídatelná a povídající si sama pro sebe.⁹⁸

Jeho otec Johann Paul Achilles Jung se stal teologem a farářem. Manželství rodičů prý nebylo harmonické a v roce 1878 došlo dokonce k jejich přechodnému odloučení. Malý Carl Gustav načas v péči tety, což prožíval jako zklamání a opuštění.

---

⁹⁶ Biografie v knize C. G. Junga – *Duše moderního člověka*. Karel Plocek. s. 371.

⁹⁷ M. Puškárová. *Tajemství milosti. Analytická psychologie C. G. Junga v praxi*. Olomouc, Fontána, 2002. ISBN 80-7336-009-8. s. 10.

⁹⁸ Biografie v knize C. G. Junga – *Duše moderního člověka*. Karel Plocek. s. 371.

Již jako malý začal prý u sebe Jung pozorovat dvě roviny prožívání, stejně jako u své matky. Jeho osobnost číslo jedna, patřila do současnosti a žila jako dítě přítomností, ovšem osobnost číslo dvě, patřila dospělému člověku. Jungovy religiózní zážitky a velké archetypní sny, které měl již v raném dětství, patřily k osobnímu tajemství, jež ho velmi záhy oddělovalo od jeho vrstevníků. Symbolické aspekty těchto zážitků a jejich původ však prý pochopil teprve mnohem později jako zralý muž a sdělit je dokázal až ve stáří.⁹⁹

V roce 1881 začal se školní docházkou. Vyučování ho nijak nenaplňovalo a jeho nepříliš dobrý vztah ke škole se nezměnil ani po přechodu na basilejské gymnázium. Byl však dobrým žákem, jen neměl úspěchy v kreslení. Nenáviděl tělocvik, protože nemohl strpět, aby mu někdo nařizoval, jak se má pohybovat. Výhrady měl i vůči matematice, kde se jednostrannost kvantifikujícího přístupu a jeho nedůslednosti střetávaly s jeho výjimečnými dispozicemi ke kvalitnímu přístupu a s mravními výhradami. Ačkoli ho doma velmi zajímala mytologie, výuka náboženství ho rovněž neuspokojovala. Sám o sobě tvrdil, že ve škole se nudil a byl lenivý, píše o něm Karel Plocek.

Žil ve vnitřním rozpoložení odpovídajícím pro vznik neurózy, která u něho po konfliktu se spolužákem vsutku vznikla. Objevovaly se u něj záchvaty, přičemž lékaři usoudili, že má epilepsii. *„Neuróza mu umožnila únik z reality; přestal chodit do školy, oddával se vlastním zálibám a vzdělával se doma v otcově knihovně. Z neurózy ho vytrhl teprve pocit silného zahanbení při náhodně zaslechnutém rozhovoru otce s lékařem. Mobilizoval veškerou svou vůli, vrátil se do školy a začal se pilně učit. Zkušenost s neurózou si nesl po celý život.“*¹⁰⁰ Zmiňuje Karel Plocek.

⁹⁹ Tamt., s. 371

¹⁰⁰ Biografie v knize C. G. Junga – *Duše moderního člověka*. Karel Plocek. s. 371.

Jako syn protestantského faráře prožíval všechny otcovy pochybnosti spojené s vírou. Často se oddával osobní imaginaci, při níž se pokoušel navázat kontakt s Bohem. Vzhledem k tomu, že ho dědeček i otec byli faráři, předpokládalo se, že i jeho dráha půjde v těchto stopách. Avšak jakmile objevil v rané dospělosti filosofii a literaturu, rozhodl se vymanit z rodinné tradice a nechal se zapsat ke studiu lékařství. Roku 1875 tedy začíná studium lékařství na Basilejské univerzitě.

„ Vedle studia medicíny získával vzdělání všeobecně kulturní a přípravu filozofickou. Studium medicín ukončil v roce 1905 a k překvapení svých učitelů se rozhodl – ovlivněn četbou Kraepelinovy učebnice – pro psychiatrii. Zdálo se mu, že umožňuje spojení přírodovědného a duchovědného přístupu k problému duše a jejích nemocí.“¹⁰¹

S výzkumnými záměry navštěvoval již od roku 1895 spiritistická sezení, kterých se jako médium účastnila jeho sestřenice. Výsledky svého výzkumu parapsychologických jevů pak zpracoval ve své disertační práci roku 1902, přičemž ještě téhož roku dosáhl na univerzitě v Curychu doktorátu medicíny.

V roce 1903 se oženil s Emmou Rauschenbachovou, což mu umožnilo slušné finanční zajištění, vhodné k jeho práci. Manželka Emma se účastnila Jungova odborného života nejen společensky, ale později také svými pracemi z analytické psychologie. V manželství se jim narodili čtyři dcery a jeden syn.¹⁰²

Roku 1905 byl jmenován vedoucím psychiatrické kliniky v Burghölzli. O dva roky později se seznámil s Freudovou psychoanalýzou,

¹⁰¹ Tamt., s. 371

¹⁰² M. Puškárová. *Tajemství milosti. Analytická psychologie C. G. Junga v praxi.* s. 22.

kteřá mu poskytovala zcela nový pohled na některé klinické problémy. „Freud rozpoznal v Jungovi mimořádnou osobnost a v rozvíjícím se psychoanalytickém hnutí ho považoval za svého „korunního prince“. Avšak rozpory mezi Jungem a Freudem se prohlubovaly. Jung nemohl akceptovat sexuální pojetí psychické energie (libida) ani Freudovo pojetí nevědomí, které podle Junga postrádalo historický a kolektivní aspekt. Neuspokojovalo ho ani téměř výlučně sexuálně determinované pojetí vývoje osobnosti a nemohl přistoupit na Freudův odmítavý postoj vůči parapsychologickým jevům ani na jeho výklad náboženství, vědy a umění. K rozchodu mezi nimi došlo v roce 1913, kdy Jung publikoval knihu *Proměny a symboly libida*, v níž prosazoval své pojetí, které téhož roku označil názvem *analytická psychologie*. Vzápětí rezignoval na funkci prezidenta Mezinárodní psychoanalytické společnosti (1910-1914).“¹⁰³

Již v roce 1909 odešel pro pracovní přetížení z psychiatrické kliniky a začal se věnovat pouze soukromé praxi ve svém domě. Kvůli rozchodu s Freudem ztratil převážnou část osobních a profesionálních vztahů. Období v letech 1913-1919 bylo obdobím výrazné introverze. Své zážitky a postavy vizí se snažil zachytit literárně i výtvarně. Jako psychiatr si byl prý až příliš dobře vědom toho, že se pohybuje v nebezpečné blízkosti duševní choroby. Kontakt s realitou si udržoval o to usilovnější prací. V té době poprvé použil ústředních pojmů analytické psychologie, jako jsou osobní a kolektivní nevědomí, animus, anima, úplné bytostné Já, individuace (1916). V roce 1920 podnikl cestu do severní Afriky a poprvé, podle vlastních slov, uviděl Evropu a Evropana jakoby očima jiné kultury. „Rozhodujícím mezníkem na cestě k vlastnímu směru bádání a pojetí psyché, které již v roce 1913 označil jako *analytická psychologie*, je rok 1921, kdy vychází jedno z jeho nejzávažnějších děl – *Psychologické typy*. Na podkladě rozsáhlých klinických zkušeností a srovnávacího historického studia prokázal, jak orientace ve

¹⁰³ Biografie v knize C. G. Junga – *Duše moderního člověka*. Karel Plocek. s. 373.

vnějším i vnitřním světě závisí na základním postoji (extroverzi nebo introverzi), rozvoji čtyř orientačních funkcí (vnímání, citění, myšlení, intuice) a na jejich vědomé a nevědomé konstelaci. ¹⁰⁴

V roce 1930 byl zvolen viceprezidentem Všeobecné lékařské společnosti pro psychoterapii. O pět let později, tedy roku 1935 přednášel na Tavistocké klinice v Londýně o základech analytické psychologie.

„V roce 1937 měl řadu přednášek v USA na Yaleské univerzitě na téma Psychologie a náboženství. Za závažné objevené práce dostal v třicátých letech čestné doktoráty na Harvardské univerzitě a na univerzitách v Cambridgi a Oxfordu. Na pozvání britsko-indické vlády podnikl v letech 1937-1938 cestu do Indie, kde mu byly uděleny tři čestné doktoráty – univerzit evropského, islámského a tradičního indického typu. Po návratu se věnoval nadále psychologické problematice alchymie a k její symbolice našel množství paralel ve snové a imaginativní produkci svých pacientů. Výsledky tohoto srovnávacího studia publikoval v knize Psychologie a alchymie. Zabýval se však nadále terapeuticky závažnou otázkou přesunu, snovou symbolikou, archetypy kolektivního nevědomí a psychologickými aspekty náboženské symboliky.“ ¹⁰⁵

V roce 1942 se vzdal profesury v Curychu a v následujícím roce byl jmenován řádným profesorem na univerzitě v Basileji. Svého učitelského úvazku se však v roce 1944 vzdal, neboť dostal srdeční infarkt.

Jung neusiloval o vytvoření vlastní psychologické školy a analytickou psychologii rozvíjel důsledně jako otevřený systém, avšak od třicátých let vzrůstal pozvolna počet lékařů a psychologů, kteří ve své práci uplatňovali jeho teoretická východiska a praktické postupy. V roce 1948 vznikl

¹⁰⁴ Biografie v knize C. G. Junga – *Duše moderního člověka*. Karel Plocek. s. 374.

¹⁰⁵ Tamt., s. 374

v Curychu Institut C. G. Junga. Jedná se o velice náročné studium, při kterém lze v nástavbovém studiu získat teoretické a praktické vzdělání v analytické psychologii. C. G. Jung řídil Institut do své smrti a účastnil se jeho seminářů.

I když se v posledních letech života zcela vzdal psychoterapeutické praxe, byl v živém kontaktu se svými žáky a nepřestal být vyhledáván a navštěvován lidmi – od prostých až po veličiny současného světa – jako muž s hlubokou životní moudrostí, který má co říci k nejzákladnějším otázkám lidského bytí. Uchoval si duševní svěžest a tvůrčího ducha do vysokého stáří. Zemřel 6. června 1961 po krátké nemoci ve svém domě v Kusnachtu uprostřed početné rodiny.¹⁰⁶

5.1. Pojetí lásky dle Junga – archetyp anima x animus

V této kapitole se zaměřím na pojetí lásky podle Junga. Musím však upozornit, že se nebude jednat o konkrétní koncepci lásky, neboť tím se Jung nezabýval. Jeho zájem byl směřován především kolem archetypů. Charakterizují archetyp anima a animus, jako ženskou část v mužském pohlaví a mužskou stránku v ženě. Samotnou podkapitolu pak věnuji jeho poznatkům o lásce a zejména jeho koncepci manželství jako psychologického vztahu. Jak již bylo řečeno v úvodu, nebudu se zabývat samotnou nenávistí u Junga, ale zaměřím se na archetyp stínu.

Naše vnímání světa částečně ovlivňují vrozené formy chování, které jsou společné celému lidstvu. Právě tyto formy chování, Jung nazývá archetypy, dominanty kolektivního nevědomí, prvotní strukturální elementy

---

¹⁰⁶ Biografie v knize C. G. Junga – *Duše moderního člověka*. Karel Plocek, s. 373.

lidské psýché.¹⁰⁷ Jung rozpoznal několik druhů archetypů, naším cílem jsou však pouze dva, konkrétně, jak již bylo řečeno archetyp anima a animus. „*V nevědomí každého muže je skryta ženská osobnost a v mužské osobnosti ženská.*“¹⁰⁸

5.1.1. Anima

Nejprve se zaměřím na vnitřní ženskou stránku či část muže, tedy na animu. Jung tvrdí, že v psychice je anima zastoupena jednak jako osobní komplex a jednak jako archetypický obraz ženy. Jung vykládá, že se jedná o „*nevědomý faktor, zodpovědný za mechanismy projekce. Je vtělován vždy znovu do každého malého chlapce*“, dodává Jung. Nejprve muž animu identifikuje ve své matce, později v ostatních ženách.¹⁰⁹

„*Každý muž v sobě odedávna nosí obraz ženy, nikoli obraz té určité ženy, nýbrž jakési určité ženy.*“¹¹⁰

Tento obraz je nevědomý a také je vždy podle Junga nevědomě promítán do milované postavy. Jung tvrdí, že „*díky tomu, se člověk dostává do vášnivé přitažlivosti nebo naopak, do antipatie s druhou osobou*“.¹¹¹ Jung tvrdí, že anima funguje uvnitř mužova psýché, je jeho duší a ovlivňuje prý nejen jeho myšlení, ale i city a postoje. Ideální obraz muže je Jungem označován jako *persona*¹¹², tento obraz je však kompenzován ženskou slabostí. Jung rozlišil čtyři stádia vývoje animy:

¹⁰⁷ D. Sharp. *Slovník základních pojmů psychologie*. Nakladatelství Tomáše Janečka, Brno, 2005. ISBN 80-85880-39-3. s. 29.

¹⁰⁸ C. G. Jung. *Slova duše*. Nakladatelství Vyšehrad, Praha, 2001. ISBN 80-7021-490-2. s. 131.

¹⁰⁹ D. Sharp. *Slovník základních pojmů psychologie*. s. 18.

¹¹⁰ C. G. Jung. *Slova duše*. Nakladatelství Vyšehrad, Praha, 2001. ISBN 80-7021-490-2. s. 133.

¹¹¹ M. Puškárová. *Tajemství milosti. Analytická psychologie C. G. Junga v praxi*. s. 56.

¹¹² Persona= část osobnosti identifikovaná s „já“, která přistupuje k sociálním interakcím (sociální maska).

1. Eva – čistě instinktivní a biologické vztahy, anima totožná s vlastní matkou
2. Helena – romantická, estetická, úroveň charakterizovaná i sexuálními prvky, anima je kolektivním sexuálním obrazem
3. Marie – láska dosáhla výši duchovní oddanosti, schopnost vytvářet dlouhodobější vztahy
4. Sofía – moudrost, která převyšuje i svatost i čistotu, pomáhá muži nalézt smysl života. Tohoto stádia je však podle Junga dosahováno jen zřídka.¹¹³

Jung charakterizuje vlastnosti animy především jako ženskost, živost, schopnost udržovat vztahy, smysl pro relativitu, lásku, cit, slabost, vroucnost, instinkt, intuice, smyslnost, světskost, sex.¹¹⁴

Jung tvrdí, že *„tento zděděný kolektivní obraz ženy v nevědomí muže prý umožňuje chápat muži podstatu ženy“*. Nevědomí má tedy u muže ženský charakter.¹¹⁵

„Osvobodit se od fascinace matkou by mělo být psychologickou prioritou první poloviny mužova života“, jak uvádí Jung.¹¹⁶

5.1.2. Animus

Animus je vnitřní mužská část ženy, vykládá Jung. *„Stejně jako anima u muže, tak i animus u ženy je přítomen v její psychice jednak jako její osobní komplex a jednak jako archetypický obraz.“*¹¹⁷ Jung to zde chápe zcela stejně jako u animy, tedy *„tento zděděný kolektivní obraz muže v nevědomí ženy, umožňuje ženskému pohlaví chápat podstatu muže“*. Avšak

¹¹³ D. Sharp. *Slovník základních pojmů psychologie*. s. 19.

¹¹⁴ M. Puškárová. *Tajemství milosti. Analytická psychologie C. G. Junga v praxi*. s. 56.

¹¹⁵ Tamt., s. 56

¹¹⁶ D. Sharp. *Slovník základních pojmů psychologie*. s. 22.

¹¹⁷ Tamt., s. 23

přeci jen Jung upozorňuje, že zatímco anima u muže funguje jako duše, ženský animus se podobá spíše nevědomé mysli, což se podle Junga může projevat negativně utkvělými myšlenkami, nekritickým přejímáním kolektivního mínění a nevědomými apriorními předpoklady, které si nárokují být naprosto pravdivé. Jedná se prý o obraz duše, která rozlišuje, poznává, ale i rozděluje. Je symbolizován vědomím, mužstvím, jednoznačností, moudrostí, suchým humorem, mocí, silou, bezcitností, zaujatostí a agresivitou, uvádí Jung.¹¹⁸

Stejně jako anima, i animus prochází čtyřmi stádii vývoje:

1. Personifikace jednoduché fyzické síly, např. sportovec
2. Zasvěcený duch nebo schopnost organizované činnosti
3. Animus se stává „slovem“ a objevuje se v rysech profesora nebo kněze
4. Animus zosobňuje duchovní významy, dává smysl novému životu a ženě poskytuje duchovní stabilitu, neviditelnou vnitřní oporu¹¹⁹

Animus i Anima zásadně ovlivňují vnímání druhého pohlaví:

„Anima má eroticko-emocionální charakter, animus charakter racionální. Proto vše, co muži dokážou většinou říci o ženské erotice a ženském citovém životě vůbec, spočívá na projekci jejich vlastní Animy, a je proto zkreslené. Podivuhodné domněnky a fantazie žen o mužích spočívají na skutečnosti Anima, který je nevyčerpatelný ve vytváření nelogických předsudků a pomýlených kauzalit.“¹²⁰

¹¹⁸ M. Puškárová. *Tajemství milosti. Analytická psychologie C. G. Junga v praxi*. s. 57.

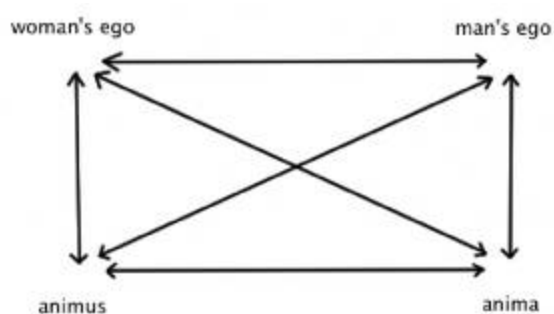
¹¹⁹ D. Sharp. *Slovník základních pojmů psychologie*. s. 24.

¹²⁰ C. G. Jung. *Slova duše*. s. 134.

Jung tvrdí, že „úkolem muže je přizpůsobovat vliv animy poznáním svých skutečných citů. Žena prý pozná svého anima neustálým zkoumáním svých myšlenek a mínění“.¹²¹

Na každém vztahu muže a ženy se podílejí nejméně čtyři různé osobnosti.

Na obrázku se můžeme podívat, jaké jsou možné komunikační linie.¹²²

Jak již bylo řečeno, každá duše má v sobě ženskou i mužskou stránku. V Číně se těmto dvěma pólům říká Jin Jang. Existují typy žen, které mají více mužských vlastností a naopak muži, kteří mají více vlastností ženy. Jestliže Animu – Anima přijme, porozumíme opačnému pohlaví a umožníme si vyrovnat nerovnováhu mezi intelektem a city.¹²³

5.2. Manželství jako psychologický vztah

Následující kapitolu bych opět ráda uvedla citátem o lásce od C. G. Junga. „Kde vládne láska, tam není touha po moci, a kde je moc na prvním místě, tam chybí láska. Jedno je stín druhého.“¹²⁴

¹²¹ Tamt., s. 134

¹²² D. Sharp. *Slovník základních pojmů psychologie*. s. 26.

¹²³ M. Puškárová. *Tajemství milosti. Analytická psychologie C. G. Junga v praxi*. s. 57.

¹²⁴ C. G. Jung. *Člověk a duše*. Nakladatelství Akademie, Praha, 1995

ISBN 80-200-0543-9. s. 85.

Jung si uvědomuje, že *„lásky je mnohem důležitější, než jedinec vůbec tuší, její problémy a konflikty mají pro lidský život nejzákladnější význam, a to i přesto, že veškerá rozhořčená ujištění mluví o opaku“*.¹²⁵

Jung tvrdí, že *„jen láska dává ženě plnější podobu a ona si je toho vědoma. Stejně tak muž tuší, že jen duše dává jeho životu nejvyšší smysl. A tak v podstatě oba hledají duševní vztah k sobě navzájem, neboť láska nemůže existovat bez ducha a duch bez lásky“*, vykládá Jung.¹²⁶

Jung ženu popisuje jako bytost, která je schopna všeho z lásky k člověku. *„Ženy, které vykonávají něco významného z lásky k věci, jsou naprostými výjimkami, neboť to neodpovídá jejich přirozenosti“*, tvrdí Jung, neboť láska k věci je mužskou výsadou. Jung však dodává, že člověk však ve své přirozenosti spojuje mužskost i ženskost. Tudiž je tedy muž schopen žití ženství a žena mužství. Obojí, tak jako u muže ženství a u ženy mužství, stojí v pozadí. *„Muž by měl žít jako muž a žena jako žena.“*¹²⁷

Jung charakterizuje manželství jako velmi komplikovaný útvar. Pokud Jung hovoří o nějakém psychologickém vztahu, předpokládá vědomí. Takže vztah mezi dvěma lidmi, kteří jsou v nevědomém vztahu, podle Junga neexistuje. Z psychologického hlediska by tam žádný vztah nebyl, tvrdí Jung. Avšak Jung také uvádí, že vztah nemusí být vždy totálně vědomí, nýbrž se může vyskytovat i dílčí nevědomí, to pak ale omezuje psychologický vztah. Jung si uvědomuje, že s okamžikem vzniku souvislého vědomí je dána možnost psychologického vztahu. *„Vědomí je – pokud naše chápání sahá – vždycky vědomím já.“*¹²⁸ Pokud si chci být vědom sám sebe, Jung vyzdvihuje to, že se musím dokázat odlišit od druhého. Vztah může vzniknout totiž jen tam, kde existuje odlišení.

¹²⁵ Tamt.

¹²⁶ Tamt.

¹²⁷ Tamt.

¹²⁸ C. G. Jung. *Duše moderního člověka*. s. 82.

Jung tvrdí, že „*ačkoli je mladý člověk fyzicky způsobilý sňatku, má vědomí já, avšak není to tak dlouho, co byl ještě v úplné nevědomosti*“.¹²⁹ Má tedy ještě rozsáhlé oblasti, které jsou zatím ve stínu nevědomosti a neumožňují vytvoření psychologického vztahu. Jednodušeji řečeno, mladému člověku je dáno jen neúplné poznání druhého člověka i sebe sama, a může se tedy stát, že o motivech druhého člověka i o svých vlastních je informován jen nedostatečně. Jung to chápe tak, že tento člověk jedná na základě nevědomých motivů. Avšak mladému člověku se prý zdá, jako by byl velmi vědomý, neboť, jak Jung poznamenává, člověk vždycky přeceňuje obsahy, jež jsou právě vědomé. Překvapivý však pak třeba bude podle Junga pro člověka „*vrchol dlouhého schodiště, po kterém stoupá schůdek po schůdku, neboť čím méně o druhém víme, tedy čím větší je rozsah neuvědomělosti, tím méně se při uzavření sňatku jedná o svobodnou volbu, což je v zamilovanosti prý vnímáno jako osudová nutnost. Tam, kde zamilovanost není, může přesto existovat nutnost, ovšem v méně příjemné formě*“, dodává Jung.¹³⁰

Jung se domnívá, že při výběru našeho partnera jsme prý velice motivováni *rodičovským vlivem*. Tím má Jung na mysli vztah mezi rodiči a dětmi. Pro chlapce je pak určující vztah k matce a pro dívku k otci. Vědomá láska k otci a matce podporuje volbu našeho partnera, tvrdí Jung.¹³¹

Čím je pak charakterizována *nevědomá sounáležitost*, která volbu partnera ztěžuje? V první řadě Jung zdůrazňuje, že musíme vědět, odkud tato

---

¹²⁹ Tamt., s. 82

¹³⁰ Tamt., s. 83

¹³¹ Tamt.; pozn: Dovolím si poznamenat, že osobně s tímto názorem naprosto souhlasím. Z vlastní zkušenosti vím, že po svém boku potřebuji mít někoho podobného mému otci. Podle vzoru svého otce např. vedle sebe potřebuji kutíla, který se nebojí práce. Pravděpodobně i můj partner si mě, ačkoli možná nevědomě, vybral na základě toho, že jsem si s jeho maminkou povahově poměrně podobná.

nevědomá sounáležitost s rodiči pochází a za jakých okolností nuceným způsobem omezuje nebo dokonce znemožňuje vědomou volbu.¹³²

Jung ve svém díle tvrdí, že *„všechn život, který by rodiče mohli žít a který byl z nepravých důvodů znemožněn, je zpravidla předáván v obrácené formě jako dědictví dětem. To znamená, že děti jsou nevědomě nuceny do směru života, který má kompenzovat to, co se v životě rodičů nenaplnilo“*.¹³³ Tímto Jung vysvětluje, proč přehnaně mravní rodiče mají takzvaně nemorální děti a proč neodpovědný, zpustlý otec má syna stíženého chorobnou ctižádostivostí atd. Jako nejhorší případ Jung udává, když např. *„matka, která se udržuje uměle nevědomá, aby nenarušila zdání dobrého manželství, připoutá na sebe, jako náhradu za svého muže, nevědomě svého syna. On je tím pak prý tlačěn buď do homosexuality, tedy do jiné volby, jež mu vlastně odpovídá. Nebo se ožení například s dívkou, která je očividně podřízena jeho matce, a tak jí nemůže konkurovat. Anebo propadne ženě s tyranizujícím a povýšeneckým charakterem, která ho má od matky odtrhnout. Jung vykládá, že při nezakrnělém instinktu může volba manželského partnera zůstat těmito vlivy netknuta, avšak dříve nebo později se tyto vlivy projeví jako překážky“*. To o čem jsme dosud hovořili, Jung nazývá *umělá nevědomost rodičů*.¹³⁴

*„Na prostředí člověka, zejména na děti, nepůsobí nic duševně silněji než nežitý život rodičů.“*¹³⁵

Jung tvrdí, že *„pokud však manželství dětí nebylo zaranžováno rozumem nebo lstí nebo takzvanou starostlivou láskou rodičů a není-li u dětí primitivní instinkt znetvořen ani nesprávnou výchovou, ani skrytým ovlivňováním z nahromaděných a zanedbaných rodičovských komplexů,*

¹³² C. G. Jung. *Duše moderního člověka*. s. 83.

¹³³ Tamt.

¹³⁴ Tamt.

¹³⁵ Citát: C. G. Jung. Dostupné z: <http://citaty.net/autori/carl-jung/> (cit.: 25. 6. 2013)

bude volba manželského partnera normálně vyplývat z nevědomých, instinktivních motivací.“¹³⁶

Jeden u druhého předpokládáme stejnou psychologickou strukturu, tvrdí Jung. Normální sexualita jako společný a zdánlivě stejně zaměřený prožitek posílí pocit jednoty a identity. Tento stav bývá označován Jungem jako úplná *harmonie* a je brán jako velké štěstí – „Jedno srdce, jedna duše“. Jung tento stav popisuje jako „*návrat k onomu počátečnímu stavu nevědomosti a nevědomé jednoty*“.

Prostě návrat do dětství - a proto se vysvětluje dětinské chování zamilovaných, tak to popisuje Jung.¹³⁷

Jung popisuje zamilovanost jako nepopiratelný a opravdový prožitek, jehož síla pohltí vše individuální. Manželství pak líčí jako fakt, že žena se stane matkou, muž otcem a oba jsou oloupeni o svobodu, přičemž se oba stali nástrojem života, který postupuje dál. Téměř pravidelně se vyskytuje: „*Žena, která je duchovně zcela zahrnuta ve svém muži, a muž, který je citově zcela zahrnut ve své ženě.*“¹³⁸ Jung tento problém označuje jako problém zahrnutého a zahrnujícího.

Ten, kdo je *zahrnut*, je v podstatě úplně uvnitř manželství. Negativní stránku tohoto jinak, dalo by se říci ideálního stavu, vidí Jung v jeho zneklidňující závislosti. Výhodou je ale jistá vlastní nerozdělenost.¹³⁹ Roli *zahrnujícího* popisuje Jung člověka, který má zvláštní potřebu sjednotit se sám se sebou v nedílné lásce k někomu jinému.

Jung tedy vidí harmonii manželství v podstatě založenou na projekci určitých typických obrazů, o nichž již byla řeč – anima a animus.

¹³⁶ C. G. Jung. *Duše moderního člověka*. s. 84.

¹³⁷ C. G. Jung. *Duše moderního člověka*. s. 84.

¹³⁸ C. G. Jung. *Slova duše*. s. 98.

¹³⁹ C. G. Jung. *Duše moderního člověka*. s. 87.

5.3. Jung a nenávisť aneb archetyp stínu

Jung se ve svých pracích nezabývá konkrétně nenávisť, jako tomu bylo u Fromma. Velice blízko k samotné nenávisť má však jeho pojetí archetypu stínu.

Stín je místo, kam nedopadá žádné světlo. Jung tento pojem vysvětluje jako méněcennou část naší osobnosti, se kterou nechceme mít nic společného, které jsme se doslova zřekli. Jung popisuje stín jako *„negativní aspekt polovědomého psychična, který představuje u člověka vše špatné, co odmítáme u sebe vidět. Jedná se o nepoznané stránky, chyby, slabosti, méněcenné, necivilizované vlastnosti, zbytky dětských komplexů, které nám ochromují vývoj a klamnou motivaci, která nás strhává k pokleskům, omylům a egoismu.“*¹⁴⁰

Tyto nevědomé aspekty, ať už dobré či špatné, „já“ buď vytěsnilo, nebo nikdy nerozpoznalo.¹⁴¹ Jung tvrdí, že stín se objevuje i v nekontrolovatelných a impulzivních slovech. Ve vztahu k nevědomí působí stín dle Junga kompenzačně, tedy správně rušivým způsobem. Každý z nás má svůj stín. Ovšem Jung upozorňuje na fakt, že čím víc je nevědomější, tím je pro nás a naše okolí horší. Stín nesmí být příliš potlačován, neboť tím ohrožujeme nejen sami sebe, ale i okolí. Jung klade důraz na to, aby člověk dokázal svůj stín rozpoznat, přijmout ho. Stín se musí stát součástí našeho myšlení a jednání. K tomu, je zapotřebí, jak tvrdí Jung, najít v sobě odvahu se sebekriticky se zhodnotit.

Jung popisuje setkání se stínem jako melancholii. Dojde-li k této konfrontaci, Jung vykládá, že nás zachvátí pocity viny, dluhu. Máme pocit, že jsme nevyužili příležitostí, jež nám život dal. Jung tvrdí, že před setkáním

¹⁴⁰ M. Puškárová. *Tajemství milosti. Analytická psychologie C. G. Junga v praxi*. s. 47.

¹⁴¹ D. Sharp. *Slovník základních pojmů psychologie*. s. 147.

se stínem se nedá utéct, neboť konflikt vzniká sám od sebe. Tento pocit popisuje Jung jako „*velmi nepříjemný a doporučuje trpělivost a víru v Boha, neboť naše vědomí ovládá strach z nevědomých procesů*“¹⁴². Jung dospěl k názoru, že při konfrontaci se stínem si plně uvědomujeme naši vlastní podstatu a odhalujeme životní historii, především dětství. V pohádkách naplňují roli stínu většinou obludy, jako jsou draci či vlci.

Pokud si namlouváme, že nás někdo pronásleduje, Jung to vysvětluje velkým stínem, který v sobě máme, neboť naše vlastní tělo může být naším stínem. Obsahem stínu jsou podle Junga, málo hodnotné charakterové rysy a vrozené schopnosti vykonávat zlo, škodlivé dětské projevy, opakované omyly, egoistické postoje, impulzivní, nekontrolovatelné činy. Jung však tvrdí, že k asimilaci stínu neexistuje žádná obecně použitelná technika, neboť je to především otázka našich diplomatických schopností. Člověk si prý nejprve musí uvědomit existenci svého stínu.¹⁴³

Všechny záporné rysy jedince se spojují v nevědomí do relativní samostatné osobnosti – stínu, který se podle Junga chová protikladně k tendencím vědomí. Stín přesahuje vědomí „já“ a jeho snahou je protlačit se na první místo, jak tvrdí Jung. Ovšem jak již bylo řečeno, nesmí se to řešit potlačením, neboť pokud si naši méněcennost uvědomujeme, máme možnost ji stále korigovat. Jung tvrdí, že „*působením stínu vzniká vnitřní rozpolcenost, která vede ke vzplanutí nevědomého pocitu méněcennosti*“.¹⁴⁴

Jung tvrdí, že stín buď poznáme, nebo ne. Pokud se tak nestane, nepoznáme stín, pak často máme osobního nepřítele, na kterého svůj stín

---

¹⁴² Tamt.

¹⁴³ Tamt., s. 147

¹⁴⁴ M. Puškárová. *Tajemství milosti. Analytická psychologie C. G. Junga v praxi*. s. 50.

přenášíme. Ve skutečnosti se jedná o to, že u dotyčné osoby, ke které máme antipatii, nenávidíme vlastně svoje vlastní rysy, sumarizuje Jung.¹⁴⁵

„Svůj stín si musíme uvědomovat, z toho pak vychází uzdravování“, tvrdí Jung. Neuvědomělé nebo potlačené obsahy musíme převést do vědomí, protože potlačený stín způsobuje neurotické symptomy.¹⁴⁶ Jedinec pak tedy neškodí jen sobě, ale i okolí. Jung je toho názoru, že *„neexistuje vývoj bez stínu, neboť člověk bez stínu je sám ďábel“*.¹⁴⁷ Člověk by si měl najít způsob jak žít se svým temným aspektem, protože na tom závisí jeho mentální a fyzické zdraví.

Stín je podle Junga především morálním problémem, tudíž odpovědnost za něj nese „já“. Jung apeluje na dvě věci, které je nutné si uvědomit. Tou první je, jak náš stín vlastně vypadá, to jsme schopni si uvědomit. Druhou věcí je rozhodnout se, s čím nebo bez čeho chceme žít, což je podle Junga velmi podstatné.¹⁴⁸

Jung však podotýká, že stín není jen temnou a odvrácenou stranou naší osobnosti, nýbrž i on sestává z pudů a pozitivních morálních kvalit, které v něm už dlouhou dobu doutnají, nebo které se ještě nestaly vědomými.

Jak již bylo řečeno, potlačený stín způsobuje neurózu a právě ono vzplanutí neurózy konsteluje obě strany stínu, jak negativní, tak pozitivní. Tím má tedy Jung na mysli, že vyplavou na povrch rysy, na které člověk pyšný není, ale zrovna tak i nové možnosti, o jejichž existenci jsme předtím neměli ani tušení.¹⁴⁹

---

¹⁴⁵ Tamt., s. 50

¹⁴⁶ D. Sharp. *Slovník základních pojmů psychologie*. s. 149.

¹⁴⁷ M. Puškárová. *Tajemství milosti. Analytická psychologie C. G. Junga v praxi*. s. 50.

¹⁴⁸ D. Sharp. *Slovník základních pojmů psychologie*. s. 148.

¹⁴⁹ D. Sharp. *Slovník základních pojmů psychologie*. s. 149.

6. Závěr - shrnutí

Na základě studií obsažených v této práci mohu učinit závěr, že láska není cit, který by nás náhle přepadl. Závěr je však stanoven na základě dvou psychologů, Petera Laustera a M. Scott Pecka a samozřejmě ne každý s tím musí souhlasit. Láska je podle nich, ale i podle E. Fromma umění, které je třeba zdokonalovat. Láska je zřejmě také aktivitou celé naší osobnosti. Zasáhne-li nás a my se pro ni rozhodneme, nebudeme chtít zůstat v pasivitě. Láska je proto, jak zdůraznil S. Peck, vůle, která rozšiřuje naše „já“. Opravdová láska podle něj i Fromma vyžaduje i rozum. Podle Laustera ji však právě rozum ničí. Podle něj se jedná se o schopnost otevřít se, uvolnit se a milovat vše, co ke mně přichází. Je naší šancí, pokud chceme být skutečně živí a šťastní. Výpovědi autorů se tedy v roli rozumu i vůle do jisté míry rozcházejí; avšak u všech je láska spojena nějak se životem a se schopností nebo dokonce uměním žít.

Láska se musí rozvíjet na svobodě. Je-li jedinec k něčemu nebo do něčeho tlačěn, láska vzkvétat nikdy nebude, na tom se shodují téměř všichni. Na co bychom si podle M. S. Pecka měli dát pozor je závislost, nejmylnější představa lidí o lásce. Velmi často bývá způsobena tím, že člověku něco nahrazuje. Závislost jako taková pak přináší únik. Za jednu ze závislostí lze považovat také žárlivost, neboť se jedná o lidskou emoci, která je charakterizována nadměrným ulpíváním na určité osobě a zvýšenou obavou o její ztrátu. Vzniká tehdy, když chci partnera, tedy „objekt mé lásky“, zcela vlastnit. Psychologové však tvrdí, že mírná žárlivost je přirozená a vztahu i prospěšná. Ovšem musíme znát hranice.

Bohužel ani termín nenávisti není zcela vymezen a každý na ni hledí zcela jinak. Někteří psychologové vidí nenávist jako opak lásky, prožitkově negativní cit, psycholog Peter Lauster se však domnívá, že se vůbec nejedná

o opak, nýbrž o pozitivní sílu, obranu duše. Český psycholog Milan Nakonečný však vidí nenávist, stejně tak jako zamilovanost, jako stav, kdy se jedinec veškeré své činnosti podřídí a věnuje se jedinému cíli: tím ale je zde zničit a poškodit svůj objekt nenávisti.

Erich Fromm konstatuje, že lásce je potřeba se učit, neboť láska je umění, které vyžaduje znalost a úsilí. Lidé sice po lásce pahnou, avšak láska není stav, jež může každý dosáhnout, aniž by pro ni něco učinil. I přes to, že druhů lásky existuje celá řada, mají tyto druhy něco společného. Je to především ochota obětovat se pro druhého člověka, projevit mu lásku a úctu. Není nic horšího než žít osaměle a bez lásky.

Fromm nevěřil, že by byl člověk z přirozenosti dobrý nebo zlý. Jedinec si sám vybírá, jakou cestou se vydá. Zastával však názor na tento problém, že velký vliv má na jedince prostředí, ve kterém se jedinec vyvíjí a to především v raném dětství. Člověk se tedy stává zlým, chybějí-li potřebné podmínky pro jeho růst a vývoj. Zlo je výsledkem neúspěchu při realizaci života, je to neexistence dobra.

Schopnost milovat má každý člověk, a jestliže této schopnosti nemůže využít, je-li neschopen milovat, pak prý neuvěřitelně trpí. Jediní živočichové, kteří jsou schopni konat zlo, jsme právě my lidé, tvrdí Fromm.

Fromm představuje dva typy nenávisti. První je racionální neboli reaktivní, která plní velice důležitou biologickou funkci, neboť slouží k ochraně života. Druhá nenávist je iracionální a je podmíněna charakterem. Jedná se zcela o opak racionální nenávisti. Tato nenávist je namířena jako proti jiným, tak proti sobě. Častěji se však vídáme s tím, že se jedná o nenávist ke druhým. Jde o samovolnou nenávist, využívající každé příležitosti.

Je nutno také zmínit destruktivitu, o které jsem v této práci také psala. Hovoří-li Fromm o destruktivitě, vysvětluje je jako únik z neprožívaného světa, ze stavu osamocení. Tento proces je však doprovázen s pocitem úzkosti, což v člověku vyvolává touhu něco zničit nebo nadobro odstranit.

Carl Gustav Jung chápe lásku jako soužití animy a animu, tedy ženské části v mužském pohlaví a mužské stránky v ženě. Láska je mnohem důležitější než jedinec vůbec tuší, její problémy a konflikty mají pro lidský život nejzákladnější význam, a to i přesto, že veškerá rozhořčená ujištění mluví o opaku. Na manželství Jung nahlíží jako na velmi komplikovaný útvar.

Nenávistí se Jung doslova nezabýval, avšak v této práci byla zpracována temná povaha člověka dle archetypu, který Jung nazývá stínem. Je to místo, kam nedopadá denní světlo. Jedná se o negativní rysy jedince, které jsou potlačovány v nevědomí. Stín se však nesmí potlačovat, neboť odmítáním vlastního „já“ vzniká neuróza.

V čem se E. Fromm a C. G. Jung shodují, je myšlenka o výběru partnera. Neboť partnera si do života volíme, podle toho v jakých podmínkách jsme vyrůstali a zdali náš vývoj probíhal zcela bez omezení. To samé se také týká nenávisti, která se u člověka probouzí, je-li jeho vývoj potlačován a omezován. Další shodu, kterou u těchto dvou významných psychologů nacházím, je konflikt mezi vrozenými schopnostmi a silami, který znemožňuje rozvoj jedince a způsobuje neurózu.

7. Seznam použité literatury

1. Fromm, E. *Člověk a psychoanalýza*. Nakladatelství Aurora, Praha, 1967
ISBN 80-85974-18-5.
2. Fromm, E. *Lidské srdce*. Nakladatelství Josefa Šimona, Praha 1996
ISBN 80-85637-28-6.
3. Fromm, E. *Strach ze svobody*. Naše vojsko, Praha, 1993
ISBN 80-206-0290-9.
4. Fromm, E. *Umění milovat*. Nakladatelství Josefa Šimona, Praha 1996
ISBN 80-85637-26-X.
5. Funk, R. *Erich Fromm.*, 1. vyd. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1994
ISBN 80-7106-086-0.
6. Glucksmann, A. *Rozprava o nenávisti*. Kalich, Praha 2011
ISBN 978-80-7017-153-0.
7. Hyhlík F – Nakonečný M. *Malá encyklopedie současné psychologie*. SPN, Praha, 1977.
8. Chapman, G. *Láska jako životní styl*. Návrat domů, Praha, 1985
ISBN 978-80-7255-199-6.
9. Jung, C. G. *Člověk a duše*. Nakladatelství Akademie, Praha, 1995
ISBN 80-200-0543-9.
10. Jung, C. G. *Duše moderního člověka*. Atlantis, 1994
ISBN 80-7108-087-X.

11. Jung, C. G. *Slova duše*. Nakladatelství Vyšehrad, Praha, 2001. ISBN 80-7021-490-2.
12. Lauster, P. *Láska. Psychologie jednoho fenoménu*. Knižní klub, Praha, 1994 ISBN 80-7176-033-1.
13. Nakonečný, M. *Emoce*. Triton, Praha, 2012
ISBN 978-80-7387-614-2.
14. Peck, S. M. *Nevyšlapanou cestou*. Argo, Praha, 1996
ISBN 80-7203-036-1.
15. Puškárová, M. *Tajemství milosti. Analytická psychologie C. G. Junga v praxi*. Olomouc, Fontána, 2002. ISBN 80-7336-009-8.
16. Sharp, D. *Slovník základních pojmů psychologie*. Nakladatelství Tomáše Janečka, Brno, 2005. ISBN 80-85880-39-3.

Seznam internetových zdrojů

1. WWW: <http://psychologie.cz/laska-nebo-zavislost/>
(cit.:14. 4. 2013)
2. WWW: <http://psychologie.cz/laska-jako-droga/> (cit.: 16. 4. 2013)
3. WWW: <http://citaty.net/> (cit: 25. 6. 2013)

8. Resumé

Tato bakalářská práce pojednává o výkladu lásky a nenávisti, zejména na základě dvou významných psychologů Ericha Fromma a Carla Gustava Junga. V úvodu je popsána obecná charakteristika lásky a nenávisti pomocí literatury Petera Laustera či M. Scott Pecka.

V práci se zaměřuji na to, jak Erich Fromm ve svých stěžejních dílech pojednává o lásce a rozebírá jednotlivé druhy lásky. Dále se věnuji tomu, co je příčinou nenávisti a destruktivity podle E. Fromma.

U Carla Gustava Junga jsem se zaměřila především na archetyp anima a animus, na jejichž základě se posléze dostávám k jeho pojetí manželství jako psychologického vztahu. Nenávist jako takovou, sám o sobě Jung přímo neřeší, avšak pomocí archetypů vztahující se k temné stránce člověka, lze vyčíst, co vede jedince ke špatnému jednání. Já rozebírám konkrétně jeho pojetí archetypu stín.

V závěru shrnuji veškeré poznatky získané na základě studií v této práci.

Summary

This bachelor's thesis deals with the interpretation of love and hate, especially on the basis of two important psychologists Erich Fromm and Carl Gustav Jung. The introduction describes the general characteristics of love and hate from literature by Peter Lauster or M. Scott Peck.

In this thesis I focus on how Erich Fromm in his key works talks about love and discusses the different kinds of love. Furthermore, I devote oneself to what is the cause of hate and destructiveness by E. Fromm.

For Carl Gustav Jung I focus mainly on the archetype of the anima and animus, on the basis of which then brings me to the concept of marriage as a psychological relationship. Jung ignores hate as itself but with the archetypes related to the dark side of human being, we can see what leads a regular man to bad behavior.

I analyse specifically his concept of the archetype of the shadow.

The conclusion summarizes all the knowledge gained from studies in this thesis.